

BÜYÜK İSKENDER'İN YAŞLI İSKİT ELÇİSİ İLE DİYALOĞU ÜZERİNE YENİ DEĞERLENDİRMELER

RECONSIDERATIONS ON THE DIALOGUE OF ALEXANDER THE GREAT WITH THE OLD SCYTHIAN ENVOY

Makale Bilgisi | Article Info

Başvuru: 19 Şubat 2023	Received: February 19, 2023
Hakem Değerlendirmesi: 7 Mart 2023	Peer Review: March 7, 2023
Kabul: 11 Mayıs 2023	Accepted: May 11, 2023

DOI : 10.22520/tubaar.1439861

Muzaffer DEMİR*

ÖZET

Günümüz araştırmacıları açısından antik yazarların hikayelerinde kullandıkları metinleri sadece kopyalayıp kopyalamadıkları, başka metinlerle birleştirip birleştirmedikleri veya önceden tasarlanmış bir niyetle değiştirip değiştirmediklerini analiz ederek yorumlayabilmek önemlidir. Böylece ele alacağımız konuyla ilgili eserlerin özelliklerini, doğruluğunu ve dolayısıyla tarih çalışmalarına katkılarını ortaya koyabiliriz. Latince yazılan, *Historiae Alexandri Magni/Historiae Alexandri Magni Macedonis* (İskender Tarihi) adıyla günümüze ulaşan ve Quintus Curtius'a atfedilen eser içinde kullanılan kaynaklar ve bu kaynaklar üzerinde yapılan manipülasyonlar hakkında çok fazla bir araştırma yapılmamıştır. Bu eserde Büyük İskender'in kabul ettiği elçilik heyetini temsil eden Yaşlı İskitli ile diyalogu yer almaktadır. Bu sözde diyalogun İskender'in İskit halklarıyla karşılaştığı Iaxartes Nehri (Siriderya/Seyhun)'nin doğu yakasında MÖ 329 yılında gerçekleştiği iddia edilmektedir. Metinde İskender doymak bilmeyen hırsından dolayı suçlanmakta ve İskitlere karşı savaşa devam etmesinin tehlikeleri belirtilerek barış yapmasının en mantıklı karar olacağı konusunda uyarılmaktadır. İskender bu uyarılara rağmen nehri geçerek İskitlere saldırmış ancak nihai bir başarı elde edemeyeceğini anlayarak onurlu bir barış yapmayı kabul etmiştir. İlgili diyalog metninin Curtius tarafından uydurulduğu artık modern yazarlar tarafından genel kabul görmektedir. Bu çalışmada çok fazla tartışma konusu yapılmamış olan bu metnin en muhtemel uydurulma sebebi üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Büyük İskender, İskitler, Baktria, Iaxartes, Oxos, Elçi.

* Prof. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Muğla, Türkiye,
e-posta: dmuzaffer@mu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7270-2317.

ABSTRACT

Researchers today must be able to interpret the texts used by ancient writers in their stories by analyzing whether they simply copied them, combined them with others, or changed them with a premeditated intention. In this way, we can reveal the characteristics and accuracy of the works related to the subject we will discuss. So, we can understand their contributions to historical studies. Much research has not been done on the sources used and the manipulations made in these sources in the work attributed to Quintus Curtius, written in Latin, under the title of *Historiae Alexandri Magni*/*Historiae Alexandri Magni Macedonis* (History of Alexander the Great). This work includes Alexander the Great's dialogue with the Old Scythian representing the embassy delegation he accepted. It is claimed that this so-called dialogue took place in 329 BC on the eastern bank of the Jaxartes River (Syr Darya/Seyhun), where Alexander reached the border with the Scythian peoples. In the text, Alexander the Great is blamed for his insatiable ambition, and he is warned that making peace would be the most logical decision, stating the dangers of continuing the war against the Scythians. Despite these warnings, Alexander crossed the river and attacked the Scythians, but realizing that he could not achieve final success, he agreed to make an honorable peace. It is now generally accepted by modern writers that the text of the relevant dialogue was invented by Curtius. In this study, on the most possible reason for the fabrication of this, which has not been the subject of much discussion, will rather be focused.

Keywords: Alexander the Great, Scythians, Bactria, Jaxartes, Oxus, Ambassador.

GİRİŞ

Büyük İskender Pers kralı III. Dareios'a ihanet ederek Baktria'ya kaçan Bessos'un peşine düşmüştür. Bessos, Baktria'daki soyluları bir araya getirerek yeterli bir askeri güç toparlamayı başaramamış (Arr. *anab.* III.28.8), Oxos (Amuderya/Ceyhun) Nehri'nin kuzeyine çekilerek Sogdiana Bölgesi'ndeki bazı soyluların ve de konar-göçer İskit halklarının yardımıyla gerilla savaşı yürütmeyi planlamıştır (Holt, 2012, s. 37).¹ Bessos'un müttefikleri Sogdialı soylular Spitamenes ve Dataphernes, Bessos'u ele geçirme konusunda kararlı gördüklerinden onu İskender'e teslim etmişler, sonrasında da Ekbatana'ya götürülerek idam edilmiştir (Curt. VII.5.19-22, 10.10-11; Iust. XII.5.10-11; Smith, 1981, s. 65; Holt, 2012, s. 41-43; 1998, ss. 50-51). Makedon ordusu daha sonra Marakanda (modern Semerkant)'ya, oradan da kuzeye Iaxartes (Siriderya/Seyhun) Nehri boylarına doğru ilerlemiştir (Arr. *anab.* III.30.6; Holt, 2012, s. 47).² Nehrin güney yakasında, İskit ve özellikle doğuya doğru Sakaların yaşadığı Fergana Vadisi'nin ağzında "barbar" istilalarının önüne geçmek için Alexandria Eskhate (modern Hucend yakınlarında) kentinin inşasına başlanmıştır (Arr. *anab.* IV.1.3-4; Curt. VII.6.13-14; Holt, 2012, ss. 47-48; 1998, ss. 54-55; Fraser, 2003, ss. 35, 67, 151-153, 176; ayrıca bk. Strab. XI.11.2, 4; Curt. VII.6.25-7; Iust. XII.5.12). Spitamenes liderliğindeki Sogdialıların tamamı, bir kısım Baktrialı soylu ve İskitler bu kentin inşasını tehdit olarak görmüşler ve yaklaşık iki yıl sürecek olan (MÖ 329-327) ortak bir ayaklanma cephesi kurmuşlardır (Arr. *anab.* IV.1.5; Curt. VII.6.14-15; Holt, 2012, s. 48; 1998, ss. 57-58; Smith, 1981, ss. 65-66). İskender'in bir sonraki hedefi Iaxartes Nehri boyu ve yakın çevresinde ayaklanmaya katılan yedi büyük kaleyi ele geçirmek olmuştur; bu kentlerin en büyüğü olan Kyropolis (Tacikistan'da Kurkath/Kurkat)'in yaklaşık sekiz bin sakininin öldürüldüğü bildirilmektedir (Arr. *anab.* IV.2.2-3.5; Holt, 2012, ss. 49-50). Bu arada Asialı İskitlerden oluşan bir ordu, kenarında Alexandria Eskhate kentinin kurulduğu Iaxartes Nehri'nin

diğer yakasında toplanmaya başlayarak ayaklanma lideri Spitamenes'e destek verme niyetlerini ortaya koymuşlardır. Tam bu sırada Marakanda'nın iç kalesinin Spitamenes tarafından kuşatıldığı haberleri İskender'e ulaşmıştır (Arr. *anab.* IV.3.6; Holt, 2012, s. 55). İskender bu gelişmeler üzerine kafasında planladığı Alexandria Eskhate kentinin surlarını yirmi günde tamamlamıştır (Arr. *anab.* IV.4.1; Holt, 2012, s. 56). Ancak İskitler (οἱ Σκύθαι) kentin kurulduğu nehir kenarının öteki yakasını terk etmemişlerdir. Görüş açısındaki İskitlerin hakaretleri karşısında tahrik olan İskender nehri geçerek saldırmaya karar vermiştir. Kâhin Aristandros'un İskender'in iştirmek istediği şekilde kehanet işaretlerini yeniden yorumlamayı reddettiği bildirilmektedir (Arr. *anab.* IV.4.2-3). Arrianus'un kaynağında İskitlerin askeri gücü kabul edilse de İskender'e uyarılar daha çok kehanetler üzerinden yapılmaktadır.

Dönemin olayları hakkında bilgi veren bir diğer temel kaynak yazarımız Arrianus'un aktarımları, eserini Latince yazmış olan Curtius'un kilerle bazı yönlerden çelişmektedir. Curtius'un kaynağında ise İskender'in karşısına aldığı ancak ismi verilmeyen İskit kralının Iaxartes Nehri'nin de ötesinde Avrupa'da Thrakia içlerine kadar bir alana hükmettiği ima edilmekte, kralın Alexandria Eskhate kentinin kurulmasını ciddi bir tehdit olarak gördüğü ve kardeşi Carthasis'i bunu engellemek için büyük bir orduyla gönderdiği bildirilmektedir (Curt. VIII.7.1-4).³ İskit tehdidinin ciddiyeti ve sınırı geçmeme konusunda da daha net ifadeler kullanılmaktadır; İskender'in, kendisinin de yaralı olması, Baktrianı'nın ayaklanması ve İskitlerin de savaşa dahil olmaları gibi olumsuz gelişmeler karşısında bir süre karamsarlığa kapıldığı ve çadırına çekildiği aktarılmaktadır (Curt. VIII.7.5-7). Bütün bu olumsuzluklar karşısında arkadaşlarını toplantıya çağırarak İskender'in ağzından savaşta zorunlulukların hesap yapmayı kenarda bırakmayı gerektirdiği, güçlü bir düşman karşısında talihlerinin tehlikeye girdiği ancak yine de onların yenilmez olmadıklarının kanıtlanabileceği bildirildikten sonra özellikle şu cümleleri dikkat çekicidir:

¹ Günümüzde güney doğu Özbekistan'da Bukhara/Buhara, Samarkand/Semerkant, Kesh (Kış/Şehr-Sebiz), Tacikistan'da ise Khodzhen (Khujand/Hucend/Hücend/Hocent/Leninabad) kentleri Sogdiana Bölgesi içinde yer almaktadır.

² İskender ve tairesi, bölge hakkında yanlış bilgi veren Hellen coğrafi taslak metinlerinin etkisi altında kalarak bu nehri Tanais (Don) olarak adlandırmış olmalıdır. İskender'in eğitimcilerinden Aristoteles (*Met.* I.13, 350 a 24-25) yanlışlıkla Araxes olarak adlandırdığı Iaxartes (Syr-Darya) Nehri'nin Hindu Kuş dağlarından doğduğunu ve bir kolunu Avrupa Tanais (Don) Nehri'ne gönderdiğini ve bunun da Karadeniz ile bağlantılı Azov/Azak Denizi'ne döküldüğünü bildirmektedir. İskender geldiği noktadaki halkların Tanais Nehri etrafındaki Avrupa/Karadeniz İskitlerinden farklı olmadığını ve bu sebeple de Iaxartes Nehri'ni bu nehrin bir kolu gibi görerek Karadeniz'e döküldüğünü düşünmüş olabilir, hatta bununla ilgili keşif girişimlerinde bulunduğu işaret edilmektedir (Arr. *anab.* IV.1.1-2, 15.1; Curt. VII.6.12; VIII.1.7).

³ Aşağıda açıklayacağımız üzere Arrianus'un kaynağında da bir İskit kralından bahsedilmektedir. Ancak Curtius'un kaynağından farklı olarak İskender'e karşı tahriklerde bulunan birliğin Satrakes/Sartakes isimli bir İskit liderinin emri altında kraldan bağımsız hareket eden çapulculardan oluştuğu bildirilmektedir. Pers özel adlarının transkripsiyonunda metatezlerin çok sık görüldüğü dikkate alındığında bu karakterin adı Sartakes'ten Carthasis'e türetilmiş veya muhtemelen kaynağa bu şekildeki yerini bu yazarın ya da daha sonraki el yazması geleneğinin bir hatasının sonucu almış olabilir (Ballesteros-Pastor, 2015, s. 96).

“...Zaferimizi geçmek üzere olduğumuz alana göre ölçen kişi aldanmıştır. Aramızdan sadece bir nehir akmaktadır; eğer onu geçerse silahlarımızı Avrupa içlerine de taşımış olacağız. Ve biz Asia’ya boyun eğdirirken, başka bir dünya denebilecek bir yerde zafer anıtları dikmeye ve birdenbire Doğa [*Natural*]’nın bu kadar büyük bir boşlukla ayırmış gibi görüldüğü tek bir zafer noktasına odaklanmaya ne kadar büyük bir saygı gösterilmesi gerekir?... Üstelik bu milletin ordusunun henüz birisi ulaştı, gerisi bekleniyor. Bu durumda savaştan kaçınarak ona güç kazandıracacağız, saldırıya geçtiğimiz bir savaşta ise savunmaya geçmek zorunda kalacağız.” (Curt. VII.7.11-17).

Bu metinde özellikle vurgulanmak istenen, İskender’in Iaxartes Nehri geçildiğinde büyük bir tehlikenin kendilerini beklediğidir, çünkü onun kafasında İskitler sadece Asia’daki değil Avrupa’daki alanları da kontrol etmektedirler.⁴ Asia İskitlerinin yenilgiye uğratılacak olmaları onların boyunduruk altına alınacağı anlamına gelmez, çünkü onlar doğuda Iaxartes’ten batıda Thrakia’ya kadar geniş bir alanda siyasi nüfuza sahiptirler. Üstelik ordularından sadece birisini göndermişlerdir. Bu ordu yenilse bile arkası gelecektir ve onlarla başetmek neredeyse imkansızlaşacaktır. Ancak savaşmamak da çıkar yol değildir, en azından geçici olarak da olsa İskitlerin bu cüretkârlığına karşı koymak gerekmektedir.

Curtius’un kaynağının bir cümlesinde kralı “bu kadar aceleci bir plandan caydırmaya” çalışanların olduğuna da vurgu yapılmaktadır. Plana karşı çıkanlar arasında bulunan Erigyus, kâhin Aristandrus’un bildiriyle “tanrıların bile onun planına karşı çıktığını ve eğer nehri geçerse onu büyük bir tehlikenin beklediğini” krala söylemiştir (Curt. VII.7.18-22). Bu noktada İskender Aristandrus’u gerçekten ne yapılması gerektiği konusunda yeniden zorlamış ve kâhin nihayetinde nehrin geçilmesi konusunda bütün işaretlerin lehte olduğu kanaatine varmıştır (Curt. VII.7.23-29). Ancak tam bu sırada İskender’in Marakanda’ya göndermiş olduğu Makedon birliğinin Spitamenes’in ordusu ile birlikte hareket eden “Dahae (Dahas)”⁵ birlikleri tarafından önden

ve arkadan kuşatılarak pusuya düşürüldüğü ve onurlu bir şekilde savaşmasına rağmen komutanları Menedemus da dâhil tamamının katledildiği haberi alınmıştır (Curt. VII.7.30-34; Rice, 2014, s. 50).⁶ İskender’in bu son yenilgiden dolayı karamsarlığa kapılmasına rağmen kendisine geldiği ve saldırıya geçmeye karar verdiği, onun endişesinden ve askerlerinin İskit savaşçıları karşısında korkuya kapıldıklarından ve hatta başlangıçta savaşmayı reddettiklerinden bahsedilmektedir. Buna rağmen savaş hazırlıklarına devam edilmiştir (Curt. VII.8.1-7). Curtius’un kaynağında tam bu noktada Arrianus’ta bahsi geçmeyen özellikle sınırın geçilerek savaşın yapılmasının gereksizliğine vurgu yapan bir diyalog metni araya sıkıştırılmaktadır. Büyük olasılıkla uydurulmuş olan bu diyalog metninde, aşağıda açıklayacağımız üzere, İskender’in İskitlere karşı sınırları gereksizce genişletme hırsına dair örneklem üzerinden genel ve Roma Dönemi’ne de sirayet eden siyaset felsefesi dersi verilmektedir.

YAŞLI İSKİT ELÇİSİ İLE DİYALOG

Curtius’un kaynağına göre; İskitler adına yirmi elçi (*cum legati Scytharum xx*) İskender Iaxartes Nehri’ni geçerek düşmana saldırmak için hazırlıklar yaptırdığı sırada barış görüşmelerinde bulunmak için huzura kabul edilmiştir. Bu elçiler adına konuşan ancak adı verilmeyen İskitli yaşlı bir liderin İskender ile gerçekleştirdiği iddia edilen görüşme öncesi ve konuşma metni şöyle aktarılmaktadır:

“[8.8] [Makedonlar] nehirde geçmek için hali hazırda bütün hazırlıklarını yapmışlardı ki bu arada İskitler adına gelen yirmi kişilik elçilik heyeti, ırklarının geleneğine göre karargâhın içinden at sırtında geçerek krala bir mesaj bırakacaklarına dair bir bildirimde bulunulmasını talep etti. [9] Çadıra kabul edilerek oturmaya davet edildiklerinde gözlerini kralın yüzüne dikmişlerdi, çünkü sanırım, ruhu bedensel boyuna göre tahmin edenler için kralın orta boylu olması şöhretine hiç de denk görünmüyordu. [10] Ancak İskitlerin (*Scythis auten*

farklı liderler tarafından yönetilse de, kabile ilişkileri ve her birinin konar-göçer oldukları gerçeği onların saldırılarını geri püskürtme görevini göz korkutucu ve zor yönetilebilir hale getiriyordu.

⁴ İskender daha sonra bu birliklerin pusuya düşürüldükleri tepelik alanı ziyaret ederek adaklar adayacaktır (Curt. VII.9.21). Curtius’ta Spitamenes’e karşı gönderilen birlik komutanı olarak Pharnuces değil de üç bin piyade ve sekiz yüz atlı ile gönderilen Menedemus karakteri üzerine odaklanılmaktadır. Böyle bir olaya değinmeyen Arrianus’a göre; İskender Marakanda’yı savunanları rahatlatmak için Refekatçı atlı birliklerinden yaklaşık altmış asker yanında, sekiz yüz paralı süvari ve bin beş yüz paralı yaya askerini Karanos, Andronikos ve Menedemos’un komutasında bir öncü güç olarak göndermiştir; bu komutanların hepsinin Lykia kökenli, tecrübeli bir tercüman ve aracı olan Pharnukes’in emri altında hareket etmesine karar vermiştir (Arr. *anab.* IV.3.7; Holt, 2012, s. 55).

⁴ İskender, Baktria ve Sogdiana bölgelerindeki ayaklanmaları bastırırken sadece Asia değil Avrupa İskitlerinin kralları ile de görüşmeler yürütmüştür. (Arr. *anab.* IV.1.1-2, 15.1-2). O, Iaxartes Nehri’ni geçtiğinde Karadeniz etrafında yaşayan İskitlerle karşılaşacağını ve yukarıda belirttiğimiz üzere Iaxartes Nehri’nin Tanais (Don) Nehri olduğunu zannetmiştir. Bu kapsamda Gürcistan’a komşu Khorasmia kralı Pharasmanes bin beşyüz atlı birliği ile birlikte ittifak yapmak ve bu ittifakla Aral ve Azov denizleri arasındaki bölgeyi fethetme teklifinde bulunmuştur. Ancak İskender bu teklifi nazikçe reddetmiş ve Hellas’a geri döndüğünde deniz ve kara güçleriyle Karadeniz’e bir sefer düzenleyeceği cevabını vermiştir (Arr. *anab.* IV.15.4-6; Robinson, 1957, ss. 335-336). Dolayısıyla İskender’in o anda Avrupa İskitleriyle bir savaşta göze alamadığı anlaşılmaktadır.

⁵ Arrianus bunları İskitler (Skythoi) Curtius ise Dahalar (Dahae) olarak tanımlamaktadır. Her ne kadar İskitler, Dahae ve Sacae

non...) anlayışları diğer barbarlarınkı kadar kaba ve eğitimsiz değildir. Hatta bazılarının felsefe yeteneğine sahip olduğu bile söyleniyor, o kadar ki sürekli savaş halinde olan bir halk bu bilgiye sahip olabilir. [11] Bu nedenle krala konuştukları söylenenler, belki de geleneklerimize ve daha kültürlü yaşam dilimlerine ve zekâlara sahip hatiplerimize yabancısıdır. Onların konuşmaları küçümsense de bizim doğruluğumuz küçümsenmemelidir. Biz de onların sözlerini, bize aktarıldığı gibi, değiştirmeden aktaracağız.

[12] O halde onlardan en yaşlısının [İskender'e] şöyle dediğini öğrendik: 'Eğer tanrılar vücut boyunuzun açgözlülüğünüze eşit olmasını isteseydi, dünya sizi barındırmazdı. Bir elinizle doğan güneşe, diğer elinizle batan güneşe dokunursunuz. İkinciye ulaştıktan sonra, bu kadar büyük bir tanrının parlaklığının nerede olduğunu bilmek istersiniz. Güneş kendi kendisini gizler. [13] Yani siz de elde edemeyeceğiniz şeyleri arzuluyorsunuz. Avrupa'dan Asia'ya geçersiniz, Asia'dan Avrupa'ya geçersiniz. Sonra tüm insan ırkını boyunduruk altına aldığınızda ormanlarla, karlarla, nehirlerle ve vahşi hayvanlarla savaşacaksınız. [14] Halbûki devasa ağaçların büyümesinin uzun zaman aldığını, ancak bir saatte köklerinden söküldüğünü bilmiyor musunuz? [Bir ağacın] meyvelerine bakıp da boylarını taramayan kişi aptaldır. [15] Zirveye çıkmaya çalışırken tuttuğunuz dallarla düşme tehlikesine karşı dikkatli olun. Aslan bile bazen en küçük kuşların yiyeceği olmuştur ve pas, demiri tüketir. Hiçbir şey zayıfların bile tehlikesi altında olmayacak kadar güçlü değildir. Biz sana ne yaptık? [16] Biz sizin topraklarınıza hiç ayak basmadık. Ormanda izole bir şekilde yaşayanların sizin kim olduğunuzu ve nereden geldiğinizi bilmemesine izin verilmiyor mu? Kimseye itaat edemeyiz, kimseye hükmetmek de istemeyiz. [17] İskit halkını bilirsiniz: Bize hediye olarak bir öküz boyunduruğu, bir saban, bir ok, bir mızrak ve bir kâse verildi. Bunları hem dostlarımızla beraber hem de düşmanlarımıza karşı kullanıyoruz. [18] Dostlarımıza öküzlerimizin gücüyle elde edilen tahıl veriyoruz, onlarla birlikte tasımızdan Tanrılara libasyon yapıyoruz, okumuzla düşmanlarımıza uzaktan saldırıyoruz ve mızrakla göğüs göğüse savaşıyoruz.

Böylelikle [bizler] Syria kralına ve sonrasında Pers ve Medlerinkine hükmettik ve Mısır'a doğru önümüzde bir yol açıldı. [19] Size gelince, haydutlara (*latronlara*) saldırmaya geldiğinizle övünüyorsunuz. Ama gelip çattığın her insan (*omnium gentium*) için haydut sensin! Lydia'yı aldınız, Syria'yı ele geçirdiniz, Persia'yı ve Bactriani'yi de elinizde tutmaktasınız ve India'yı hedef aldınız. Şimdi açgözlü ve doyumsuz ellerinizi sürülerimize uzatıyorsunuz. [20] Seni aşırı derecede zenginlikler arzulamaya zorlayan gereksinim nedir? İnsanların tamamının öncüsü olarak fazlasıyla açıklık yaratınız; öyle ki, ne kadar çok şeye sahipseniz, henüz

sahip olmadığınız şeyi o kadar şevkle arzuluyorsunuz. [21] Bactra etrafında ne kadar gecikmekte olduğunuz hiç aklınıza gelmiyor mu? Siz Bactriani'ye boyun eğdirirken Sogdiani de savaşımaya başladı. Senin için zafer savaşın pınarıdır. Güç ve cesaret açısından başkalarını ne kadar geride bırakırsanız bırakın, gerçek şu ki hiç kimse yabancı bir efendiye tahammül etmeye istekli değildir.

[22] Sadece Tanais Nehri'ni geçseniz İskitlerin ne kadar ilerlediğini göreceksiniz ama asla onları boyunduruk altına alamayacaksınız. Bizim yoksulluğumuz, bu kadar çok milletin yağmalanmasını icra eden ordunuzdan daha tez canlı olacak. Uzakta olduğumuzu düşündüğünüzde bizi aniden karargâhınızda göreceksiniz. Çünkü ikimiz de aynı hızla saldırıyor ve geri çekiliyoruz. [23] İskitlerin izole yaşam tarzlarıyla (*Scytharum solitudines*) Hellen atasözlerinde bile dalga geçildiğini duyuyorum. Ancak biz kentler ve zengin tarlalar yerine, ıssız ve insan tarımından arınmış yerlerin peşindeyiz. Bu nedenle servetinize sıkı ellerle sarılın. Şans kaygandır ve onun isteği dışında tutulamaz. İyi tavsiyeler bugünden ziyade gelecekte kendilerini gösterir. Talihinizin önüne engeller koyun. [25] Onu daha kolay yöneteceksiniz. Halkımız, Talih (*Fortuna*)'in ayaksız olduğunu, sadece elleri ve kanatları olduğunu söylüyor, ancak ellerini uzattığında kanatlarını da tutunuz.

[26] Son olarak, eğer bir tanrıysanız, insanlığa faydalar sunmalısınız, insanları sahip oldukları şeylerden mahrum etmemelisiniz. Ama eğer ölümlü bir adamsanız, ne iseniz o olduğunuzu her zaman hatırlayınız. [27] Size kendinizi unutturan şeyleri hatırlamak aptallıktır. Savaşmadığımız kişileri dost olarak kullanabileceksiniz, çünkü dostluk eşitler arasında en güçlüdür ve birbirlerinin gücünü sınamayanlar eşit kabul edilir. [28] Fethettiklerinizin dostlarınız olduğuna inanmayın. Efendi ile köle arasında dostluk yoktur. Barışta bile savaş yasalarına uyulur. [29] İskitlerin yemin ederek dostluğa onay verdiklerini sanmayın. [İskitler] inançlarına sadık kalarak yemin ederler. Yemin, ortaklaşa antlaşmalar imzalayan ve tanrılara seslenen Hellenlerin bir temkinidir. Bizim görev anlayışımız/dinimiz (*religio*) güvenilirliğin (*fides*) kendisinden oluşur. [30] İnsanlara saygı duymayanlar tanrıları aldatırlar. Ve iyi niyetinden şüphe duyabileceğin bir dosta ihtiyacın yok. Üstelik içimizde hem Asia'nın hem de Avrupa'nın koruyucuları olacak. Aramızda Tanais Nehri olması dışında Bactra ile sınırimız var. Tanais'in ötesinde Thracia'ya kadar uzanan topraklarda yaşıyoruz ve rapora göre Makedonların Thracia ile sınırı var. Düşmanlarımızın mı yoksa dostlarımızın mı imparatorluğunuzun komşusu olmasını istediğinizi düşünün. "Barbar böyle konuştu." (Curt. VII.8.8-30).

Hem güncel hem fantastik hem de epik/ahlaki temalara yer verilen bu diyalog metninin genel hatlarıyla bir taslağının çıkarılması ve kısaca yorumlanması gerekirse

(Genel taslak önerisi için ayrıca bk. Ashurst, 1997, s. 23); (a) 9-11: İskender elçilerle göz göze getirilmekte, onun kısa boyunun şöhreti ve hırslarıyla ölçüşmediği aslında yazarın kendi yorumuyla alaycı bir dille sunulmaktadır. İskitler Hellen dünyasındaki düşünürler tarafından küçük görülmelerinin aksine iyi felsefe yapabilmektedirler ve de kaba ve eğitimsiz değillerdir. Bu kısımda pek çok farklı antik kaynakta kötü ve kaba olarak tanımlanmış olsalar da (Ballesteros-Pastor, 2015, s. 91; Demir 2023: 179, dn 111; Moore, 1995, ss. 262-275), İskitlerin pozitif yönlerinin de olduğu görüşü bilinçli olarak öne çıkarılmaktadır. Aşağıda da ele alacağımız üzere onların medeniyet tarafından bozulmamış, basit ama gururlu, mülkiyete önem vermeyen, cesur, ağırbaşlı vb. özelliklere sahip olduğunu belirten bazı antik kaynaklar da bulunmaktadır. Ancak bu metinde bahsi geçen İskitlerin iyi felsefe yapabildiklerine dair görüş yenidir ve yoruma açıktır. Aslında Curtius'un kaynağının kendi kinik ve stoacı bakış açısını vurgulamak için İskitlerin felsefe yapabildiklerine yönelik bir altyapı oluşturduğu görülmekte, dolayısıyla gerçekte kendi görüşünü büyük olasılıkla İskitli elçinin ağzından uydurmaktadır (Referanslar için bk. Ballesteros-Pastor, 2003, s. 25 dn 8). (b) 12-13: gayet doğal bir şekilde ve herhangi bir istihzaya yer verilmeden İskender'in tutumuna karşı etik açıdan canlı, dobra ve korkusuzca sözlerle eleştiriler yöneltilmektedir. Bu eleştiriler kapsamında verilen örneklerin hepsi İskender'in bir tanrı gibi hatta güneşe sahip olmaya kadar uzanabilecek doyumsuzluğu, onun asla sahip olamayacağı şeyleri arzu etmesi teması üzerinedir. Bu söylem, stoacı Seneca gibi yazarların ahlaki kusur olarak ele aldığı sapkınlık (*obscenitas*), gösteriş (*luxuria*) ve özellikle açgözlülük (*avaritia*) kavramlarıyla bağlantılı özdeyişlerinde yansımaları bulmaktadır (Çevik, 2010, s. 99-127). (c) 14-15: En yüce ve güçlü kralın bile aniden hiç ummadığı bir şekilde gücünü diz çöküp kaybedebileceğine, ölümün kaçınılmazlığına ve hiç kimsenin ölmeden önce güvende olamayacağına dair örnekler verilmektedir. Seneca bu bakış açısını da *Naturales Quaestiones* adlı eserinde "talihi küçümsemek" ve "ölüm korkusunu yenmek" ahlaki idealleri kapsamında yer verdiği özdeyişleriyle işlemektedir (Çevik, 2010, s. 76-98). Hali hazırda ne olduğun veya ne kadar zengin ve güçlü olduğun değil kaderinin ne olacağı veya nasıl biteceği önemlidir vurgusu başka yazarların metinlerinde de yer almaktadır (Solon ve Kroisos arasındaki diyalog metninde geçtiği üzere bk. Hdt. I.33.1). (d) 16: İskitlerin kimseye itaat edemeyecekleri ve kendilerine saldırmayan kimseye de hükmetmek istemediklerine dair özgürlüklerine düşkün olan inançları öne çıkarılmaktadır. Onların İskender'e karşı savaşmadıkları ve masum oldukları ifade edilerek barış içinde yaşamak varken herhangi bir eylem olmadan birilerine karşı düşmanlık beslemenin anlamsız olduğuna dair yine stoacı bir

anlayışın üzerinde durulmaktadır. (e) 17-20: Öncelikle İskit ekonomisi ve silahlarının tanıtımı yapılmakta, sonrasında İskender'in zenginlik ve güç hırsına karşı ikinci bir sert eleştiri yöneltilmektedir: İskitlerin tarım ve hayvancılıkla uğraştıkları, içkiler de dâhil ürettikleri ürünleri dostları ve aynı inanca sahip olduklarıyla paylaştıkları belirtilmektedir. Ancak İskit halklarının tamamının tarımla uğraştıkları söylenemez (Harl, 2004, s. 82). Yeniden stoacı bir anlayışla "paylaşacak dostların yoksa iyi şeylere sahip olmanın anlamı yoktur" mesajı verilmektedir. Neredeyse bütün Yakın Doğu coğrafyasını ele geçirmiş olan İskender'in ekonomik açıdan fakir olsalar da İskitlerin sığırlarına dahi göz dikmesine anlam verilemediği, bu ölçsüzlüğün ahmaklık olduğu ancak onların yeri geldiğinde düşmanlarına karşı okla uzaktan, mızrakla göğüs göğüse savaştıkları açıklanmaktadır. İskitlere basmakalıp haydutlarmış gibi davranılırken asıl haydutun doymak bilmeyen fetih iştahına sahip İskender olduğu dile getirilmektedir. Ancak yazarın başka bir satırında çelişkili bir biçimde İskender'in tüm halkları boyunduruk altına almak istemediği, İskitlere karşı cömertliği, gücü kadar merhameti ve nezaketi vurgulanmaktadır (Curt. VII.9.18; Spencer, 2005, s. 121-140). Dolayısıyla stoacı bir anlayışla açgözlülük eleştirisi yapılmakta, aynı zamanda İskitlerin fakir ama paylaşımcı ve bir o kadar da kendilerine karşı gereksiz yere ölçü ve nizam tanımadan saldırma eylemi gösterenlere karşı cesur ve acımasız oldukları öne çıkarılmaktadır. (f) 21-23: İskitleri mağlup ederek ülkelerini ele geçirmenin veya bütün milletleri bir defada boyunduruk altında tutmaya çabalamanın zor ve anlamsız olduğuna dair ikazlar yapılmaktadır. İskender'in hantal bir orduyla daha fazla ganimet elde etmek için Baktria ve Sogdia gibi yerlere saldırmasının ve buraları elde tutmaya çabalamasının anlamsızlığına, hiçbir milletin ilelebet boyunduruk altında yaşamaya tahammül edemeyeceğine, hali hazırda teslim olmuş tüm ulusları ilelebet isyan etmekten uzak tutmanın da imkânsız olacağına dair uyarılarda bulunmaktadır. Yine burada arzular gerçekleşmediği takdirde nelerle karşılaşabileceği, mantıklı bir şekilde düşünüldüğünde yaşanabilecek sorunların yol açmış oldukları huzursuzluklara kıyasla çok daha küçük kalabileceğine dair stoacı bir anlayış öne çıkarılmaktadır. (g) 24-25: zenginlik/varlık tarifiyle birlikte buna ilelebet tutunmanın kötü olduğuna dair karşı tavsiyeler verilmektedir. İskitlerin zengin veya mülk sahibi olmamaları, dolayısıyla kaybedecek bir şeylerinin olmaması, kaygılarının onların asıl zenginlikleri olduğu, hafif silahlı ve hareketli birlikleriyle hiç beklenmedik bir anda kolaylıkla ıssız bölgelere geri çekilme, buralarda dayanabilme ve sonrasında vur-kaç taktikleriyle İskender'in ordusuyla başedebilecekleri aktarılmaktadır. Sonrasında krala, elinde ne kadar servet varsa ona tutunması ve onunla yetinmesi, ölçülü olması yoksa elindekilerin de bir

anda uçup gidebileceği tavsiyesi tekrar edilmektedir. (h) 26-30: İskender'in uluhiyet iddiası alaya alınarak gerçek dostluk teklifinin önü açılmaktadır. Ona karşı, eğer siz Dionysisos gibi bir tanrıysanız (Ballesteros-Pastor, 2015, s. 93) insanların sahip oldukları az şeyleri de ellerinden almazsınız, faydalı şeyleri paylaşırsınız, eğer insan olarak kabul ediliyorsanız kendiniz de dahil insan davranışlarını iyi tanımalısınız şeklinde bir nüktede bulunmaktadır. Aynı zamanda dostluklar eşit haklar üzerine ve daha önce savaşmamış taraflar arasında kurulur ve bir kere düşmanlıklar başladı mı onu antlaşmalar yapılsa da dostluğa çevirmek zordur, çünkü geçmişteki hiçbir şey kolay kolay unutulmaz hatırlatması yapılmaktadır. Bu sebeple Iaxartes'ten Thrakia'ya kadar uzanan coğrafyada yaşayan İskitlerle dostluk kurmanın, dolayısıyla ittifak yapmanın ve barış içinde sınırlara sahip olmanın her iki tarafın da yararına olacağı teklif edilmektedir. Hellenlerin antlaşma yeminlerinin esnekliği ve kaygan zemine dayanması eleştirilirken İskitlerin görev anlayışları ve temel güvenilirlikleri övülmektedir. İskender'e kendisini tanıması, kendisiyle uyum içinde insanca ve adaletli yaşaması ve buna yüreğini vermesi, kendi mutluluğunun kendisine bağlı olduğuna dair yine stoacı bakış açısıyla tavsiyelerde bulunulularak nazikçe yol gösterilmektedir. İskit halklarının her türlü güvenilir oldukları, zaten ezici bir güçle boyun eğdirilerek isteksizce itaat altına alınan halkların sadık kalmaları ve güvenilir olmaları beklenemez mesajları krala verilerek diyalog sonlandırılmaktadır.

Bu kurgusal diyalog aracılığı ile fakir ancak erdemli ve cesur bir halka hükmetmeyi amaçlayan kral hırs ve açgözlülüğü sebebiyle kınanmaktadır. Özgürlüklerini korumakta kararlı olan bu halkın var güçleriyle savaşacakları, eğer barış yapılmazsa nihai bir zafer kazanılamayacağı uyarısında bulunmaktadır. Burada stoacı düşünce tarzı temel alınarak bir diyalog kurgulanmış ve aşağıda açıklayacağımız üzere, büyük olasılıkla yazarın yaşadığı dönemin Roma imparatoru Claudius'un yayılcı siyasetine karşı da bir mesaj verilmeye çalışılmıştır.

SÖZDE DİYALOG METNİ SONRASI SİYASİ GELİŞMELER

Dönemin olaylarına daha tarafsız bakabilen Nikomedialı yazar Lucius Flavius Arrianus,⁷ Curtius'un aksine,⁸ İskitlerle çatışma öncesinde herhangi bir barış görüşmesinden ve yaşlı İskitli ile gerçekleştiği iddia edilen bir diyalogdan bahsetmemektedir. Arrianus'un anlatımına göre; İskender saldırı konusunda ısrarcı olarak nehrin öte yakasındaki İskit atlılarına karşı öncelikle mancınıklarla saldırıya geçmiş, bunun sonucunda kalkarı ve zırhlı olan atlılar dahi yaralanarak belli bir mesafeye geri çekilmek zorunda kalmıştır. Nehrin öte yakasına geçildiğinde de Makedon paralı askerlerden oluşan atlı ve mızraklı birlikler hücum etmiş ancak İskit atlı birlikleri sayısal üstünlükleriyle onların etrafını çevirerek oklarıyla saldırıya geçmişler ve belli bir oranda başarı elde etmişlerdir. Buna rağmen İskender akıllı manevralar yaparak Makedon süvarilerinin bastırması ve aynı zamanda bunların arasında savaşmakta olan hafif yaya birliklerinin gayretleriyle İskitlerin çembere alma planlarını boşa çıkarmıştır. İskit savaşçıları çok geçmeden bozguna uğratılmış, yaklaşık bini öldürülmüş, yüz ellisi esir alınmıştır. Öldürülenler arasında Satrakes isimli bir komutanları da bulunmaktadır. Çatışmadan kurtulup geri çekilenlerin hızla takibine başlanmıştır. Ancak takipteki birliklerin tamamı yoğun güneş ve aşırı sıcak altında susuzluktan bitkin düşmüştür. İskender'in kendisi de ne bulabildiyse onu içtiğinden ishal olmuştur. Bu sebeple takibi bırakan birlikler geri dönmüştür. Bu noktada İskender hastalanmasaydı kaçanların tamamının öldürülebileceği açıklaması yapılmakta ve sağlığı kritik durumdaki kralın karargâha götürülerek Aristandros'un kehanetinin gerçekleştiği bildirilmektedir (Arr. *anab.* IV.4.4-9; Holt, 2006, s. 56).

Arrianus İskender'in bu zaferi sonrasındaki gelişmeleri ise şöyle aktarmaktadır:

⁷ Arrianus *Anabasis* adlı eserinin önyüzünde, sebeplerini de belirterek temel kaynak yazarları olarak Ptolemaios ve Aristobulos'u tercih ettiğini ilan etmektedir. Her iki yazar tarafından teyit edileni "tamamıyla doğru" olarak kaydedeceğini, ikisi arasında farklılık olduğunda daha güvenilir ve değerli olarak gördüğü veriyi aktaracağını, diğer yazarlardan kendisine rapor edilmeye değerli görünenleri ve tamamen inanılmaz olmayanları hikayeler (*legomena*) olarak ekleyeceğini bildirmektedir. Aynı zamanda eseri boyunca genellikle kişisel zamir kullanarak kendisinin yaptığı herhangi bir yorum veya eklemeyi açıkça belirtmiştir. Eserinde geçen konuşmalar mevzu bahis olduğunda, bu konuşmaların bazılarının Kraliyet haberlerine erişimleri olan Ptolemaios ve Aristobulos'tan alındığı, bir kısmının ise Arrianus'un kurgusu olabileceği öngörülmektedir (Hammond, 1999, ss. 240-241, 251-252).

⁸ Curtius'un bu İskit diyalog metnini, İskender'in eğitimi üzerine yazdığı eseri günümüze kadar ulaşmayan, kralın seferine katılmış olan Hellen tarih yazarı ve kinik felsefeci Onesikritos'tan alıntılanmış olma ihtimali bulunmaktadır. Onesikritos'un, eserinde aktardığı pek çok olayın göz şahidi olsa da pek çok öyküyü yanlışlıklarıyla birlikte karıştırdığı görülmektedir; bu sebeple de antik yazarlar onun güvenilirliği hakkında şüphe duymuşlardır. Plutarkhos (*Alex.* 46) onun eserinin IV. kitabında Amazonların İskender ziyaretini aktardığını ve bu sırada kendisinin nerede olduğunu soran kral Lysimakhos tarafından haklı bir şekilde onunla dalga geçildiğini bildirmektedir. Arrianus (*anab.* VI.2.3-4) Onesikritos'un kendisini, gerçekte sadece seferde görev yapan gemilerden birisinin mürettebatı iken kaptan olarak göstermekle suçlamaktadır. Aulus Gellius (IX.4.1) onu Knidoslu Ktesias ve Prokennesoslu Aristetas gibi sadece öykü yazar yazarlarla eşleştirmektedir. Ayrıca bk. Strab. XV.1.63-65. Curtius'un Onesikritos'u kullanması konusunda bk. Atkinson, 1971, s. 66.

“Çok geçmeden İskit kralından İskender’e elçiler geldi. [Bunların]görevleri son olayın İskit halkının ortak bir eylemi değil yağma için dışarı çıkan korsanların işi olduğu savunmasını sunmak ve aynı zamanda kralın kendisinden istenileni yapmaya istekli olduğu konusunda İskender’e güvence vermek olacaktı. İskender bu ikilemi gördüğünde krala nazik bir yanıt gönderdi: ona inanmamak ve bunun yerine cezai işlem yapmak şanına zarar verebilirdi, harekete geçmek için de doğru bir zaman değildi.” (Arr. *anab.* IV.5.1).

Bu metinden de anlaşılacağı üzere Curtius gibi Arrianus da İskitler adına hareket eden bir kralın varlığından bahsetmektedir. Ancak Arrianus Curtius’un aksine bu kralın büyük bir ordu göndermediğini vurgulanmaktadır. Kralın elçileri aracılığı ile gönderdiği mesaja göre, kontrol dışı hareket eden çapulcu gruplar İskender’e karşı bazı saldırılar gerçekleştirildiğinden ve bu konuda özür dilenmektedir. İskit kralı, İskender’in kızgınlığını daha fazla üzerine çekmemek ve durumu yumuşatmak için böylesine bir bahane uydurmuş olabilir. Dolayısıyla burada İskender’in sadece serbest hareket eden bir haydut sürüsünü yenilgiye uğrattığı ve bu çatışma esnasında bin civarında İskit askerinin öldüğü, yüz ellisinin esir alındığı bildirilmektedir. Bu zayıf oranı yukarıda bahsettiğimiz İskit birlikleri tarafından pusuya düşürülerek öldürülmüş olan iki bin üçyüz civarındaki Makedon askerinin neredeyse yarısı kadardır. Bu da İskender’in sadece küçük bir İskit birliğine karşı zafer kazanmış olduğu görüşünü desteklemektedir.

Bu gelişmelerden sonra İskender’in İskitlerin yeniden toparlanmasını beklemeden daha güneyde saldırılarına devam etmekte olan Spitamenes karşısında acilen manevralar yapması gereği belirlemiştir (Huerta, 1996, s. 60). İskender İskit kralına güvence verdiği sırada Marakanda’yı savunan Makedon birlikleri karşı bir saldırı ile düşmanı bir süreliğine geri püskürtmeyi başarmıştır. Spitamenes, Makedon destek birliklerinin gönderildiğini haber aldığı anda kuşatmayı bırakarak Sogdiana’nın kuzey kesimlerine geri çekilmiştir. Pharnukes ve diğer komutanlar onun peşinden gitme konusunda azim ve kararlılıkla hareket etmişlerdir. Ancak Spitamenes, birliklerine yeni katılan altı yüz İskit süvarisiyle birlikte Polytimetos (Zeravshan) Nehri üzerindeki bir adacığa sığınan Makedon ordusunu tuzağa düşürmeyi başarmıştır. Esir alınanlar da dâhil iki bin üç yüz civarında Makedon askeri öldürülmüştür (Arr. *anab.* IV.5.2-6.2; Curt. VII.7.30-39; Holt, 2006, ss. 56-58; 1998, s. 59). Curtius’un yukarıda aktardığımız anlatımından ise bu pusunun İskender nehri geçerek İskitlere saldırmadan önce gerçekleştiği izlenimi doğmaktadır; aynı zamanda sadece Makedon birliklerinin komutanı olarak ölen Menedemos karakteri üzerine odaklanılmakta ve bu ölüm romantize edilmektedir. Curtius’un kaynağında bu acı olay bilinçli olarak Yaşlı İskitli ile diyalog öncesine

alınmış ve böylelikle konuşmaya bir altyapı hazırlanmış olabilir. Buna başvurulmasındaki muhtemel amaç İskitli elçinin de ağzından aktarıldığı üzere İskitlerin savaşta, özellikle pusu kurmada hafife alınmaması gereken bir düşman olduğudur.

Diğer taraftan Curtius, İskender’in barış görüşmelerine aracılık eden Yaşlı İskitli’ye verdiği cevabı ve sonrasında saldırıya geçmesini şöyle aktarmaktadır:

“Cevap olarak Kral, kendi talihinden ve onların tavsiyelerinden yararlanacağını, çünkü güvendiği talihini ve onu tedbirsizce, sorumsuzca bir şey yapmamak için ikna edenlerin tavsiyelerini takip edeceğini söyledi. Elçileri gönderdikten sonra ordusunu önceden hazırladığı sallara bindirdi. . .” (Curt. VII.9.1-2).

Aslında bu metinde bir çelişki bulunmaktadır, çünkü İskender bir taraftan görüştüğü iddia edilen İskitli elçinin sınırın geçilmemesi ve barış yapılmasıyla ilgili tavsiyelerini dinleyeceğini söylerken diğer taraftan da saldırıya geçmektedir.

Sonrasında Makedon ordusunun daha çok nehri geçmesi konusu üzerine odaklanılmakta, nehrin nasıl geçildiği, özellikle mancınıklar ve süvari birlikleri kullanılarak nasıl bir başarı kazanıldığı biraz daha detaylandırılmaktadır (Curt. VII.9.3-12). Curtius’un kaynağında şöyle devam edilmektedir:

“Bunun üzerine barbarlar gerçekten düşmanın yüzlerine, silahlarına ve çığlıklarına dayanamadılar, hepsi doludizgin -çünkü süvari ordusuydu- kaçmaya başladılar. Kral iyileşmekte olan vücudunun sarsıntularına dayanamayacak durumda olsa da onları seksen *stadia* boyunca takip etmede kararlı davrandı. Ve nihayetinde gücü tükendiğinde, askerlerine herhangi bir ümit kaldığı sürece kaçakların peşinden gitmelerini emretti ve kendisi zihinsel olarak da gücünü tükettikten sonra karargâhına geri döndü ve orada kaldı. . .karargâha döndüklerinde neredeyse geceyarısıydı, [teslim olanların] çoğunu katlettikten ve daha da fazlasını esir aldıktan sonra bin sekiz yüz atlıyı etkisiz hale getirdiler. Makedonlardan altmış atlı ve yüz yaya askeri zayıf verilirken bini yaralandı.

[İskender] böylesine bir seferin getirdiği zaferin şöhretiyle büyük ölçüde isyan eden Asia’yı tamamen bastırdı. İskitlerin yenilmez olduğuna inanıyorlardı (*Invictos Scythas esse crediderant*). Yenilgiden sonra hiçbir halkın Makedonlara rakip olamayacağını itiraf ettiler. Bunun üzerine Sacae teslim olacaklarına dair söz vermek için elçiler gönderdi. Kralın cesaretinden çok, fethedilenlere karşı gösterdiği merhametten etkilenmişlerdi, çünkü [kral] bütün esirleri fidye almadan geri göndermişti. Bunu, en savaşçı halklarla olan rekabetinin kör öfkelerini değil, cesaretini yansıttığını göstermek için yaptı. Bu nedenle

Sakalar elçilerini nezaketle kabul etti ve eşlik etmesi için onların yanına Euxenippos'u verdi; o çok gençti ve gençliğinin verdiği güzellikten dolayı kralın gözdesiydi, güzel görünümünde Hephaestion'a eşit olsa da erkeksi olmayan cazibesıyla onunla eşleşmezdi." (Curt. VII.9.13-19).

Curtius'un kaynağındaki övgülere ve İskitlere karşı büyük bir zafer kazanıldığı iddialarına rağmen İskender'in Sogdiana veya Skythia'daki ayaklanmalara karşı çok fazla bir başarı elde edemediği görülmektedir. Curtius'un Asia'yı pasifize ettiği iddiasının tam tersine Sogdialıların ayaklanmaya verdikleri destek engellenememiştir (Holt, 1998, s. 59).⁹ Kral, Iaxartes Nehri'ni geçerek İskit topraklarına girse de kısa sürede geri çekilmek zorunda kalmıştır. Satır aralarında sadece bin sekiz yüz İskit atlı birliğinin geri püskürtülmesinden, dolayısıyla tamamının yok edilemeyip kaçmayı başardıklarından bahsedilmektedir. Başarısızlığın sebepleri arasında da İskender'in çatışmalar sırasında yaralanmış olması, içtiği sudan dolayı ishal olması, arazi koşulları ve pusuya yönelik muhtemel İskit vur-kaç taktikleri sıranılabilir. Diğer yandan Curtius'un bu metninde Arrianus'un aksine İskit değil de Sakalarla yapılan antlaşmaya değinilmektedir. İskender'in yenilmez olduğu düşünülen İskitlere karşı büyük bir zafer kazanmış olması ve fidye almadan bütün esirleri geri vermesinin muhtemelen İskitlerden farklı bölgede yaşayan Sakaları da etkilediği bildirilmektedir. İskitler değil de Sakalarla yapılan görüşmeler için bir sayfa açılmaktadır. Onlar da elçiler göndererek barış antlaşması yapmak istemişlerdir. İskender bunu çok geçmeden kabul etmiş ve gözdesi Euxenippos'u da gözlemde bulunması için kendisine gelen Saka elçileriyle birlikte göndermiştir. Curtius'un kaynağında İskit yerine Sakalarla barış antlaşması yapılmasının öne çıkarılmasının sebebi kurgulanmış İskit diyalog metnini araya sokma gereğinden kaynaklanmış olabilir.

Özetle, Curtius'un kaynağında İskender'in bütün Asia'yı kontrol etme iddiasında bulunabilecek mutlak bir zafer kazandığı iddiası aldatıcıdır. Bu sebeple Kral, stoacı bir anlayışla merhametli ve tavizkar biri gibi gösterilmekte ve barış şartlarını kabul etmektedir; bu davranışlarıyla ahlaki açıdan timsal gösterilmekte, böylelikle -Sakalar değil de- İskitlere karşı askeri başarısızlığı gölgede bırakılmaya çalışılmaktadır. Oysaki İskender acımasızca gerçekleştirdiği katliamlarıyla tanınmaktadır; normal şartlarda teslim alınan esirlerin çoğunu katletmiş, her türlü isyanı bastırmak için büyük katliamlar yapmış

ve sonradan da yapacak olan güçlü bir liderdir. Bu olaydan sonra da Spatimenes ile işbirliği yaptığı düşünülen Zerevshan Vadisi kentlerinde sistematik bir katliam başlatılmıştır. Yine de isyanlar hız kesmeden devam etmiştir. Sadece Baktria değil kuzey doğunun neredeyse tamamında özellikle Sogdiana'nın kayalık dik kalelerindeki isyanlar, İskender India'ya MÖ 327 yılında hareket etmeden önce büyük zorluklarla ve sadece belli bir süreliğine bastırılabilmiştir.

Normal şartlarda İskender'in kafasında İskitlerle nihai bir savaşa girişmek gibi bir niyetinin olması mümkün değildir ve bu sebeple onun gerçek niyeti Alexandria Eskhate kentini kurarak sadece sınırı güvenlik altına almak olmalıdır. Curtius'un kurgulanmış diyalog metninde de yaşlı İskit elçisinin ağzından felsefi ve eleştirel bakış açılarıyla amaçlanan asıl siyasi tavsiye onun İskitlerle barış yaparak burasını sınır yapması gerektiğine dairdir. Diyalog metninde elçinin belagat ve diplomatik yeteneğe sahip olduğuna dair iddia ahlaki/felsefi içerik açısından tutarlı olsa da barış yapmaya yönelik amaca uygun değildir. İskender'e karşı oldukça sert ve alaycı eleştiriler yöneltilmiştir ve bu yönüyle normal şartlarda İskitlerin aleyhine sonuçlanabilecek bir konuşma olduğu izlenimi vermektedir.

DIYALOG METNİNİN KURGUSALLIĞI

Quntius Curtius Rufus'un yüz yirmi üç *codicesten* oluşan ancak büyük kısmı kayıp olan eserinin son hali on kitap halinde derlenerek "*Historiae Alexandri Magni Macedonis*" başlığı altında Latince yayımlanmıştır ki bu kitapların bazı kısımlarında boşluklar bulunmaktadır. Ancak bu esere hiçbir antik eserde atıfta bulunulmamaktadır ve eserin yazarı olduğu düşünülen Curtius'un tarihi kişiliği hakkında da doğrudan bilgi verilmemektedir. Muhtemelen eserinin el yazmasını ölmeden önce bir imparatora sunmuş olduğundan yazarın ismi bir süreliğine arka planda kalmıştır. Eserinin içeriğinde geçen ancak yoruma açık olan bazı verilerden hareketle yazarın gerçek kişiliği hakkında bazı tahminlerde bulunulmuştur. Tiberius iktidarının sonları ile Claudius'un başlangıcı zamanları arasındaki bir zaman diliminde, dolayısıyla MS I. yy.'in ortalarında aktif bir yaşam sürdüğü, üç imparator ve bir darbe gördüğü önerilmiştir (Milns, 1966, s. 505). Claudius iktidarında MÖ 43 yılı Ekim-Aralık ayları arasında konsüller listesinde *consul suffectus* olarak hizmet ettiği bilinen ve Tiberius'un himayesi altında yetişmiş olan Curtius Rufus ismi öne çıkarılmıştır (Yardley-Atkinson, 2009, ss. 10-14). Bu veri temel alınarak onun Caligula'yı darbeye indirmiş olan Seianus'un düşmesi ve Claudius'un tahta çıkarak iktidarı alması arasında geçen on yıl içinde eserini yazmış olabileceği mantiken tutarlı görülmüştür (Baynham, 1998, ss. 205-207; Devine, 1979, ss. 149-150).

⁹ Bu iddia (Curt. VII.9.17; Romm, 1992, ss. 83-94), Curtius'un İskit diyalog metninde geçen Hellen dünyasında "İskitlerin yenilmez olduğuna inanılıyordu" algısı, İskitlerin yaşam alanlarının Thrakia'dan Don Nehri'ne kadar yayıldığı, onların devamı olan Parthların tehlikeli bir düşman olduğu (Curt. VI.2.12-14) ve Asia İskitlerine savaş açıldığı takdirde bu sefer Avrupa İskitlerinin tehdit oluşturacağı (Curt. VII.7.12-14) açıklamalarıyla çelişki göstermektedir.

Curtius'un eserinde kullandığı kaynakların yazarları hakkında çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Muhtemelen referans olarak en çok kullandığı yazar, eserinde iki kez bahsi geçen ancak eserleri günümüze kadar ulaşmayan Kleitarkhos olmuştur (Curt. IX.5.21, 8.15; Grant, 2017, s. 669). Onun dışında eserinde Arrianus'un sıklıkla kullandığı Ptolemaios ve Timagenes'ten birer kez bahsedilmiştir (Curt. IX.5.21; Atkinson, 1971, ss. 59, 64). Bu yazarların Curtius'un ilgili eserinde geçen İskit diyalog metninin kurgulanması üzerinde etkisi olduğuna işaret edebilecek herhangi bir veri bulunmamaktadır. Diğer yandan diyalog metni içeriğinin, Curtius'tan önce yaşamış olan Herodotos ve Cicero, onunla yakın zamanda yaşamış veya çağdaşı sayılabilecek Sallustius, Seneca, Titus Tivius, Trogus/Iustinus ve de ondan sonra yaşamış olan Tacitus ve Loukianos gibi yazarların eserlerinde geçen özellikle diyalog şeklindeki bazı metinlerle konu (*topoi*) benzerliklerinin bulunması tartışma konusu olmaya devam etmektedir (Bosworth, 1996, ss. 147 vd., özellikle s. 150, dn 58; Baynham, 1998, ss. 48, 53, 79, 123, 185; Ballesteros-Pastor, 2003, ss. 24-25, 33-36; 2015, ss. 100-102; Yardley-Atkinson, 2009, s. 29, dn 80).¹⁰

Curtius'un eserinde bu Hellen ve Romalı yazarlar tarafından aktarılan geçmişteki fantastik arketip hikayeleri baz alınarak özellikle romantik Doğu hikayeleri için kültürel modeller türetildiği ve bu modellere bağlı Roma versiyonlarının yazarın yaşadığı dönemde kişisel siyasi kaygılarından kaynaklı popüler bir algı oluşturmak için iki yönlü sahiplenmeyle yorumlandığı ön görülmüştür. Bu bakış açısı altında Curtius'un özne olarak tarihe damgasını vurmuş olan İskender'i seçmesi ve Roma'nın geçmişini onun ölümünden sonraki canlılığıyla yan yana getirmesi, onun geçmişi ve geleceği şimdiki zaman içinde birbirine kenetleme eğiliminde olduğunu göstermiştir. Bu sebeple Curtius'un eserinde kendi yaşadığı dönemle ilgili kişisel/algısal ve ahlaki görüşleri öne çıkarmak için kaynakların çarpıtıldığı veya kısmen eklemeler yapıldığı düşüncesi genel kabul görmüştür (Curtius'un kaynaklarını manipüle etmesi konusunda bk. Baynham, 1998, ss. 57-85; Yardley-Atkinson, 2009, ss. 19-32; Ballesteros-Pastor, 2003; 2015; Spencer, 2005). Hatta bazı günümüz modern araştırmacıları, İskit diyalog metni başta olmak üzere onun eserinde geçen

konuşmaların tamamının Curtius'un kendisinden önceki yazarların eserlerinde geçen ahlakçı edebiyat geleneğiyle bağlantılı bir dizi özdeyişin yeniden üretilmiş hali olduğunu savunmuşlardır (Tarn, 1948, s. 94; Ballesteros-Pastor, 2003, s. 37).

Curtius ta, diğer birçok antik yazar gibi, birbiriyle çelişen bilgiler veren iki kaynakla karşılaştığında zorluklar yaşamıştır. Kaynaklarındaki çelişkileri uzlaştırma gereği duymayan Arrianus'un aksine Curtius'un tespit edilebilecek şekilde bazı bölümleri veya ayrıntıları kendi kaynaklarından alarak kullanmak yerine kolayca anlaşılabilir şekilde uydurduğu ön görülmüştür (Heckel, 1994, ss. 70, 75). Aslında Curtius'un pek çok kaynaktan faydalanarak İskit diyalog metnini yazdığı görüşü kafa karıştırıcıdır. Bir şekilde benzer içeriklere sahip veya benzerlikleri eşleştirilebilecek daha önceden veya sonradan diğer antik yazarlar tarafından yazılmış pek çok diyalog metninin olması gayet normaldir. Nitekim İskit diyalog metninde benzer şekilde Lidyalı, Pers, Makedon ve Romalı liderlerin fetih doyumuzluklarından kaynaklı kibirli dayatmalarına karşı felsefi (kinik ve stoacı) konuşmalara dair pek çok örnek bulunmaktadır.¹¹ İskit diyalog metninde daha önceden yazılmış özellikle İskitlerle bağlantılı metinlerden esinlenilerek barbarlara veya konar-göçerlere karşı sınırları genişletmenin gereksiz olduğuna vurgu yapılmış olduğu gözükmektedir. Bu bağlamda Curtius'unkinden çok önce veya yakın zamanda yazılan özellikle Herodotos ve Iustinus'un eserlerinde İskitlerle bağlantılı olarak geçen benzer tematik metinlerin (Grant, 2017, s. 771) analiz edilmesi gerekmektedir.

Herodotos'ta bahsi geçen Pers kralı Büyük Dareios'un uzun zaman önce (MÖ 513/2) gereksiz yere hırs yapıp Tuna Nehri'ni geçerek Karadeniz İskitlerine karşı sefer düzenlemesi ancak başarısız olması Curtius'un kullanmış olduğu kaynağının da okuyup bildiği ve esinlendiği bir olay olabilir (Tuplin, 2010; Kaya-Yazgı, 2021). Bu sefer sırasında İskitler, stratejik olarak geri çekilirken sayısal olarak üstün olan düşman için yararlı olabilecek herşeyi ortadan kaldırmış, atlı birlikleriyle sürekli Pers akıncılarına saldırarak yenilgiye uğratmış ve bu arada yaya birlikleriyle çatışmaya girmemişlerdir; bu taktikleri sonucunda Pers ordusu yorgun düşerek geri çekilmek zorunda kalmıştır (Kleymeonov, 2017, ss. 220-221).

¹⁰ Özellikle üç yazar, Sallustius, Trogus/Iustinus ve Curtius, dünyanın tüm halklarına hükmettiğini iddia eden zengin ve ağgözlü bir fatihe karşı savaşı haklı çıkararak savunma metinlerine yer vermektedir (Ballesteros Pastor, 2003, ss. 34-37).

¹¹ Diğer benzer örnekler: Büyük Dareios'un İskit seferi sırasında İskitlerle diyalogları (Hdt. IV.126-128, 131-132); Lidyalı bilge Sandanis'in Kroisos'a tavsiyesi (Hdt. I.71.2-4); Ethiopialıların Kambyses'in elçilerine söylediği sözler (Hdt. III.22-23); Getai kralı Dromikhaetes ile Lysimakhos arasındaki buluşma (Strab. VII.3.8); İskender ile Triballoi ve Keltler arasındaki görüşmeler (Arr. *anab.* I.4.6-8; Oros. I.16.2); Nabataioslular ile Demetrius Poliorketes arasındaki buluşma (Diod. XIX.97.3); Sueviler kralı Ariovistus'un Caesar'ın elçileri önünde söylediği sözler (Caes. *Gal.* I.36); Britannialı Calgacus'un birliklerine yaptığı konuşma (Tac. *Agr.* XXX; özellikle benzerlik: Curt. VII.8.19-20); Melos Diyalogu'ndaki (Thuk. V.84-116) bazı kısımlar. Yine Curtius'un eserinde Charidemus ve Cobares'in konuşmaları (Curt. VII.4.9-13) ve Hindistan'da Hypastis'te Coenus'un İskender'e söylediği sözler (Curt. IX.3.5-15; Arr. *anab.* V.25.2 vd.) örnek olarak verilebilir. Her ne kadar Coenus'un konuşmasının prensip olarak tarihi olduğu kabul görse de Arrianus konuşmanın özde doğruluğuna kefil olmamıştır (Hammond, 1998, ss. 248, 252). Benzer konuşmalara referanslar için ayrıca bk. Bosworth, 2004, s. 556, dn 33; Ballesteros-Pastor, 2003, s. 95.

Büyük Dareios'tan sonraki dönemde Pers tahtını devralan Kserkses'in amcası Hystastes'in oğlu Artabanos, Büyük Dareios'a karşı gereksiz yere hırsa kapılarak İskitlerle savaş yapmaması konusunda önceden uyarıda bulunmuş ve benzer bir uyarıyı Kserkses'in Peloponnesos (Mora) Yarımadası'nda Spartalılara karşı kara savaşı yürütmemesi konusunda şöyle yapmıştır: “Ey Kral...ben sizin babanız ve benim kardeşim Dareios'a hiçbir yerde iskan edecek kentleri olmayan İskitlere karşı ordusunu yönlendirmemesi için engel olmuştum. Ancak o konar-göçer İskitleri boyunduruk altına alma ümidine kapılarak benim doğru yolu göstermemi kabul etmedi, ordusuna liderlik etti ve ordusundan pek çok yiğit askerini kaybederek geri döndü. Siz, ey kral, İskitlerden çok daha iyi askerlere [Spartalılara] karşı ordunuzu sefere çıkarmaya niyetlenmektesiniz - ki onların denizde ve karada en korkusuz savaşçılar olduğu söylenmektedir; ve sizi ileride ne gibi tehlikelerin beklediğini göstermenin zamanıdır. Siz Hellespontos'a köprü kurarak ordunuzu Avrupa'dan Hellas'a yürüteceksiniz...” (Hdt. VII.10A.1 - 10B.1). Yine aynı paragrafta Büyük Dareios'un İskit seferi sırasında Istros (Danube/Tuna) Nehri üzerinde köprü kurduğu ve köprüünün güvenliğini İonialılara bıraktığı ancak İskitlerin köprüyü yıkmaları için onlara yalvardıkları yazılmaktadır. Benzer bir durumun Peloponnesos istilası başarısızlığa uğrarsa Kserkses'in de başına gelebileceği telkininde bulunmaktadır. Özellikle Hdt. VII.10.5 ve İskit diyalogu Curt. VII.8.14'te geçen cümleler arasındaki benzerlik oldukça dikkat çekicidir.

İskit diyalog metninde verilmek istenen mesajla ise İskender ordusuyla Iaxartes Nehri'ni geçerek İskitleri geri püskürtmeyi başarmış olsa da tıpkı Büyük Dareios gibi geri çekilen İskit orduları karşısında kesin bir başarı elde edemeyeceği vurgulanmıştır; buna göre İskender zaferinden sonra ordusuyla İskitleri sonuna kadar takip de edebilirdi ancak o zamana kadar mutlak zaferler elde eden bir komutan olmasına rağmen uzun vadede İskit savaş taktikleri karşısında yenilgiye uğratılma riski yüksekti ve bu sebeple onun İskitlerle dostluk yapması gerekmektedir. Dolayısıyla İskender India'ya geçmeden önce asıl antlaşma yapmak isteyen Makedon tarafı olmalıdır, ancak bu istek büyük ihtimalle gurur meselesi yapılacağından açıkça belirtilmemiştir. Nitekim İskender, yukarıda bahsettiğimiz üzere, geçici zafer elde ettiği iddia edilse de diyalog yolunun açılmasını kabul etmek zorunda kalmıştır. Ayrıca India Seferi sırasında kuzey steplerinden ordusuna katılmış olan Saka ve Daha atlı okçu birliklerini özellikle Hydaspes Savaşı sırasında kullanmıştır (Arr. *anab.* V.12.2; Bosworth, 1980, s. 15).

İskitler gibi aynı kültüre sahip bölge halklarının gereksiz yere sınırları aşarak kendilerine hükmetmeye gelen

liderlere karşı doğrudan yaptıkları uyarılarına dair Herodotos tarafından verilen bir diğer örnek Massagetai kraliçesi Tomyris ile Büyük Kyros arasında geçen görüşmelerdir. Tomyris'in Büyük Kyros'u yenilgiye uğratmadan önce elçisini gönderdiği ve uyarılarda bulunduğu şöyle aktarılmaktadır:

“ ‘Medlerin kralı, niyetinden vazgeç; çünkü bu işin tamamlanmasının senin yararına olup olmayacağını bilemezsin. Durun ve kendi ülkenizin kralı ve sabırlı olun, böylece bizim yönettiğimiz kişilere hükmettiğimizi görün. Ancak bu tavsiyeyi dikkate almazsanız ve barış içinde kalmak yerine her şeyi yaparsanız ve o zaman Massagetai'nin gücünü denemeyi bu kadar çok istiyorsanız, şu anda nehri köprüleme işini bırakınız ve Araxes'ten üç günlük zorlu bir yolculuk yapmamıza izin veriniz ve bu bittiğinde ülkemize geçiniz. Eğer bizi ülkenizin içine almayı arzuluyorsanız o zaman söylediğim gibi sen de geri çekilir misin?’ Bunu duyan Kyros, Persler arasında önde gelenleri topladı ve konuyu onların önüne koydu ve onlardan ne yapması gerektiği konusunda tavsiyede bulunmalarını istedi. Hepsini aynı amacı konuşuyordu, Tomyris'in ve ordusunun ülkesine girmesine izin vermeye çağırıyorlardı.” (Hdt. I.206).

Bu metinde Tomyris kendilerinin sınırları ihlal etmediklerini, ihlal ettiği iddia edilenlerin kontrolleri altında olduğunu ve onlarla ilgili gereğini yapacaklarını, Pers kralının bu konuda sabırlı olması ve gereksiz yere hırs (*hybris*) yapmadan topraklarında kalması gerektiğini bildirmektedir. Dolayısıyla sınır hukukuna dikkat edilmesi ve bu çerçevede belli bir antlaşma yapılmasının önemine dikkat çekilmektedir. Burada bahsi geçen Araxes, Asya ile Avrupa'nın sınırını oluşturduğu düşünülen Iaxartes Nehri olmalıdır (Hamilton, 1971, s. 110). Büyük Kyros, Araxes Nehri üzerine köprü kurarak sınırı geçmediği sürece savaşa gerek kalmayacaktır. Buna rağmen o, nehri geçerek saldırmaya karar vermiştir (208 &) ve yenilgiye uğratılarak öldürülmüştür (Hdt. I.207 vd.; Erten, 2016, ss. 237-242). İskit diyalogu Curt. VII.8.16'da da İskitlerin sınırı geçerek herhangi bir düşmanlık yapmadıkları halde rahatsız edilmelerine anlam veremediklerine dair benzer bir vurgu yapılmaktadır. Buna ilaveten Büyük Kyros'un masum konar-göçer halkları da vergiye bağlama hırsına, ordusunun takip edilerek vur-kaç taktikleriyle yıpratılmasına ve Massagetai gibi İskitlerin de uzaktan oklar ve yakından mızraklarla savaştıklarına (Curt. VIII.8.18; ayrıca bk. Hdt. I.125) dair açıklamaların benzerlerine İskit diyalog metninde de rastlanmaktadır.

Curtius ile neredeyse aynı dönemde yazan Trogus/Iustinus'ta geçen bazı metinler İskit diyalog metnindekilerle daha fazla benzerlik göstermektedir. Iustinus, MÖ I. yy.'ın ilk yarısında yazdığı düşünülen Pompeius Trogus'un eserini özetlemekte olup XLIII. kitabının özetinin sonunda onun büyükbabasına Roma

vatandaşlığı verildiğini, babasının Gaius Iulius Caesar yönetimi altında hizmet eden Vocontia kabilesinden bir Galyalı olduğunu aktarmaktadır. Kendisi, baba tarafından Karyalı anne tarafından Hellen kökenli olan Herodotos gibi, barbar gözüyle bakılan İskitler hakkında tarafsız tasvirlerde bulunan nadir yazarlardan birisi olmuştur. Trogus/Iustinus'un İskit halkları hakkında sunulan metinlerinde şimdiye kadarki en iyi imaj ortaya konulmaktadır (Iust. II.1-3.17). Iustinus'un özetinde; İskitlerin konar-göçer oldukları, çocukları ve eşlerini yağmur ve soğuğa karşı deriyle kapladıkları vagonlarda beraberlerinde götürdükleri, kış aylarının sert iklim şartlarına çok iyi dayandıkları, toprak ekmedikleri, hayvancılıkla uğraşarak ekilmeyen çöller boyunca dolaştıkları, daha çok süt ve balla beslendikleri, altın ve gümüşe diğer insanlar kadar değer vermedikleri, giysilerini de pamuk ve kumaş yerine deriden yaptıkları bildirildikten sonra şöyle devam edilmektedir:

“...Böylesine [özellikle yeme içme konusunda] kendilerini dizginlemeleri [İskitlerin] kendi aralarında adaleti gözetlemelerine sebebiyet vermiştir, çünkü komşularına ait hiçbir şey arzu etmezler, sadece zenginliklerin faydalı olduğu anlarda bu zenginlikleri arzulamaları perçinlenir. Ve eğer sadece insanlar diğer insanların mülkleriyle ilgili olarak benzer bir tevazu ve kendi kendini sınırlamaya sahip olurlarsa bu geçerlidir! Böylelikle kesinlikle her zaman ve her yerde daha az savaşlar olacaktır, kılıç ve kalkan kaderin doğal gidişatından fazlasını yıkıma uğratmayacaktır. Doğanın, Hellenlerin bilge adamlarından uzun talimatlarla ve felsefecilerinin öğretileriyle kazanabileceklerinden daha fazlasını İskitlere bahsetmiş olması ve [Hellenlerin] görgülü ahlaki değerlerinin kaba barbarlarınkiyle benzerliğinin de avantaj sağlamayacağı şaşırtıcı gözükmektedir. Kötü huydan kaynaklı cahillik, bir halk [İskitler] üzerine diğer halklar [Hellenler] hakkında erdemlik bilgisinden daha fazla bir etki bırakmıştır.

İskitler Asia'yı üç kez egemenlikleri altına almayı arzulamışlardır, bu arada kendilerine yabancı bir güç kafa tutamamış ve fethedilmemişlerdir. Perslerin kralı Darius'u rezil bir şekilde Scythia'yı terk etmeye zorlamışlardır. Cyrus'u ordusunun tamamıyla yok etmişlerdir. Benzer şekilde İskender'in generali Zopyrion'u bütün askeri güçleriyle birlikte ortadan kaldırmışlardır. Romalıların askeri gücünü işitseler de asla tecrübe etmemişlerdir. Parth ve Bactra imparatorluklarını kurmuşlardır. Zorluklar ve savaşla törpülenen bir halktır. Kaybetmeye korkacakları hiç birşeyi elde etmezler ve fatih oldukları zaman zaferden başka birşey istemezler.

İskitlere karşı ilk kez savaş ilan eden Mısır kralı Sesostris idi, önceden hangi şartlarda tebaları olabileceklerini bildirmek için elçilerini göndermişti. Halbûki İskitler hali hazırda komşuları tarafından kralın bu yaklaşımı

karşısında uyarılmışlardı. İskitler elçilere böylesine zengin bir halkın prensinin fakir bir halka karşı savaş başlatmasının aptalca olduğu şeklinde cevap vermişlerdi, çünkü (kendi vatanlarında savaş daha korkunç olacaktı). Çatışmanın kesin sonucunun ve zafer ödüllünün de hiç olmayacağını ve yenilginin negatif sonuçlarının bariz olduğunu söylediler. Böylelikle İskitler onun gelmesini beklemediler, çünkü düşmanın ellerinde arzu edilebilecek çok daha fazla şey vardı ve de ganimet elde etmek çabasında kendi başlarına ilerleyebileceklerdi. Aksiyonları ağızlarından çıkan kelimelerden daha hızlıydı. Onların büyük bir hızla ilerlediklerini duyan kral, arkasında ordusunu ve bütün askeri malzemelerini bırakarak kaçtı ve sonrasında şaşkınlıkla krallığına geri döndü. Bataklıklar İskitlerin istilasını önlemişti...” (Iust. II.2.10-3.14).

Bu metinde; İskit diyalogu Curt. VII.8.20-22'deki gibi, İskitlerin komşularına ait mülkler de dâhil olmak üzere “kaybetmeye korkacakları” hiçbir şeyi arzu etmedikleri, dolayısıyla gereksiz yere komşularına saldırmadıkları, zaten fakir bir halk olarak kendilerine saldırılmasına da anlam veremedikleri ancak - Sesostris (Senwosret/ Sesonchosis/ Sesosis/Vesosis/Vezosis) örneği verilerek- kendilerine karşı herhangi bir saldırı olması durumunda ivedilikle harekete geçtikleri ve zafer için ellerinden geleni yaptıkları belirtilmektedir. Yine Curt. VII.8.22-24'tekine benzer şekilde İskit orduları hareketli olduğundan ve meydan savaşlarına girmediklerinden onlarla çatışmaya girmenin manasız olduğu ve onların savaşlarda bir şekilde nihai başarıyı elde ettikleri açıklanmaktadır. Ayrıca İskitlerin, Hellenlerde olduğu gibi felsefi öğretiler yerine, tabiatın kendisinin sağladığı veya öğrendikleri tecrübelerle daha seviyeli ahlaki değerlere sahip olduklarının ve buna rağmen kaba, kötü ve erdemli olmadıklarına dair Hellen dünyasında bir önyargının varlığının altı çizilmektedir. Bu yöndeki açıklamada da Curt.VII.8.10'daki cümlelerin biraz değiştirilerek yorumlanmış hali izlenimi verilmektedir.

İskender'in babası II. Philippos ve Dinyeper'den Tuna'ya kadar sınırlarını genişletmiş olan İskit kralı Ateas arasındaki mektuplaşmalarla ilgili metinlerde de İskit diyalog metnindeki cümlelere benzer bir çağrışım da bulunmaktadır. Örneğin Ateas, muhtemelen MÖ 342 yılının hemen öncesinde Histrialılara karşı savaşı sırasında, II. Philippos'tan yardım istemiş ancak yeterli bir yardım alamadığında ona mektup göndererek şu serzenişte bulunmuştur:

“Atheas, iklimlerinin sertliğine ve İskitlerin zenginliklerine zenginlik katmaktan çok uzak ve zar zor geçimlerini sağladıkları topraklarının çoraklığına gönderme yaparak, ‘böylesine büyük bir kralı [II. Philippos'u] tatmin edecek hazineye sahip olmadığı ve tamamen reddetmektense çok az karşılıklı bulunabilmeyi

daha onur kırıcı olarak düşündüğü ve kaldı ki İskitlere mülkleriyle değil mertlik ve fiziksel dayanıklılıklarıyla değer biçilebileceği cevabını verdi.” (Iust. IX.2.7-9; metnin tercümesi için bk. Demir, 2023b, s. 108).

Plutarkhos bu metnin benzerini şöyle aktarmaktadır:

“Ateas [II.] Philippos’a şöyle yazdı: ‘Siz askerlere karşı savaşmayı öğrenmiş Makedonluların yöneticisisiniz, oysaki ben hem açlık hem de susuzluğa karşı savaşmayı becerebilen İskitlerin yöneticisiyim.’”.

“o [Ateas] atını tımar etmekle meşgul olurken, [II.] Philippos’tan gelen elçilere [II.] Philippos’un bunu yapıp yapmadığını sordu.” (Plut. *mor.* 174 F; metnin tercümesi için bk. Demir, 2023b, s. 109).

Iustinus’un yukarıdaki metninde İskitlerin iklimlerinin sertliğine, zenginliklerine zenginlik katmaktan çok zar zor geçimlerini sağladıklarına ve mülkleriyle değil mertlik ve fiziksel dayanıklılıklarıyla değer biçilebilecek bir halk olduklarına ve aynı zamanda II. Philippos’un hırsına vurgu yapılmaktadır. Plutarkhos’un metninde ise İskitlerin Makedonlar gibi meydan savaşı yapmaktansa açlık ve susuzluğa dayanarak geri çekilme ve vurkaç taktikleriyle düşmanlarını uzun vadede yenilgiye uğratabilme becerisine sahip oldukları, bu stratejiyi uygulamak için de en önemli araçlarının “at” olduğu aktarılmaktadır (Ayrıca bk. Plut. *mor.* 174 F; 334; 1095 F). Bu tarzdaki açıklamaların da İskit diyalogu Curt.VI.8.23-24’te verilen mesajlarla benzerliği dikkat çekicidir.

II. Philippos başlangıçta Ateas ile ittifak yapmış ve bu ittifak sonradan bozulmuştur. Onun MÖ 339 yılında gerçekleşen meydan savaşında Ateas’ı ağır bir yenilgiye uğrattığı iddia edilse de, ordusu dönüş yolunda pusuya düşürülmüş ve kendisi de bu sırada bacağından ağır bir yara alarak zor kurtulmuştur. Aslında bu savaş sonucunda İskitler sadece Tuna Nehri boylarında tutularak onların daha güneydeki Makedon Krallığı üzerindeki siyasi nüfuz ve baskısı azaltılmıştır (Demir, 2023b, ss. 116-117). Makedonya üzerine kuzeyden İskit istila tehdidinin ortadan kalkmadığı bu savaştan yaklaşık yedi sene sonra, MÖ 332/1 yılında İskender’in Thrakia valisi Zopyrion’u İskitler üzerine göndermesinden anlaşılmaktadır. Zopyrion, otuz bin kişilik ordusuyla Dinyeper Nehri’nin Karadeniz’e döküldüğü bölgede kurulmuş ve İskit-Hellen karma nüfusuna sahip olan Olbia kentini kuşatmış ancak birlikleri tuzağa düşürülerek ağır bir yenilgiye uğratılmıştır. Yukarıda alıntılıdığımız üzere Iustinus onun masum bir halk üzerine saldırı gerçekleştirmesinin bedelini ödediğini bildiririrken (Iust. XII.2.16), Curtius onu Thrakia valisi (*praepositus Thraciae*) olarak adlandırmakta ve ordusunun aniden çıkan rüzgâr ve fırtınadan kaynaklı kargaşadan yok olduğunu yazmaktadır

(Curt. X.1.44. Bu konuda ayrıca bk. Iust. XII.1.4; Demir, 2023, ss. 94, 116-117). Curtius’un bir anlamda bu savaşın sonucunu bir doğal sebebe bağlaması yine anlatımını abartılı ve şüpheli kılmaktadır. Curtius tarafından İskit diyalog metninde (VII.8.30-32) ve yukarıda belirttiğimiz üzere diğer metinlerde de İskitlerin yaşam alanlarının Iaxartes’ten Thrakia’ya kadar uzandığı iddia edilerek bir anlamda hepsinin, yani Avrupa ve Asia İskitlerinin ortak bir tehdit oluşturduğu algısını yaratma gayreti içine girilmektedir.

Makedonlar Aşağı Tuna Vadisi’nin her iki yakasında yaşayan İskitleri tanımaktaydılar (Diod. XVII.19.4). İskender babasının savaşlarından ve Zopyrion ile ilgili yakın geçmişteki bu tecrübesinden ders almış ve bundan Asia seferi sırasında faydalanmış olmalıdır (Iordanidis, 2018, s. 9). İskitlerin ne kadar zorlu bir düşman olduklarının, İskitler ve savaş taktikleri karşısında çok dikkatli olmaları gerektiğinin farkındadır. Zopyrion’un ağır yenilgisinden yaklaşık üç sene sonra bu sefer Iaxartes Nehri boylarında İskitlerle karşılaştığında da onların savaşta zorlu bir düşman, barışta da iyi bir dost olduklarını ve buna göre hareket etmesi gerektiğini biliyordu. Büyük bir ihtimalle ayaklarına kadar gelmiş olan İskit birliklerini kendisiyle yüzleştikleri sürece yenilgiye uğratabileceğini ancak geri çekildiklerinde de bu tehdidi tamamen ortadan kaldıramayacağını düşünmekteydi. Bu sebeple İskitlerin barış teklifine rağmen yeniden yapılacak görüşmelerde daha avantajlı olmak için elini güçlü kılmak istemiş ve ayaklarına kadar gelen düşmana karşı saldırıya geçmeye karar vermiştir. Diğer yandan Curtius nehrin geçilerek büyük bir zafere ulaşıldığını ve böylelikle İskender’in şan ve şerefini artırdığını iddia etmektedir. Ancak, yukarıda net bir şekilde açıkladığımız üzere, bunun böylesine abartıldığı gibi mutlak bir zafer olmadığı kesindir. İskender, İskit diyalog metninde tavsiye edildiği üzere, kısa süreli bir çatışmadan sonra sınırlarını Iaxartes Nehri ötesine genişletmekten vazgeçmiştir. Bu nehir sınır olarak kabul edilerek İskit diyalog metninde verilmek istenen tavsiye doğrultusunda İskender basiretini göstermiştir. Aslında diyalog metninde ima edilenin aksine İskender’in nehri geçerek İskitlere karşı sınırı genişletmek gibi bir niyetinin olması ihtimali çok düşüktür.

İskender’in imparatorluğunun sınırlarını genişletme arzusuna ket vurması gerektiğine dair söylev sanatına ait bir geleneğin varlığı Roma’da da bilinmektedir. Büyük olasılıkla Curtius’un da esinlendiği stoik düşünceleri ile bilinen Seneca, İskit diyalogu Curt. IX.4.17-18’dekine benzer bir şekilde Asia ve India’yı fethetmeye girişen İskender’in sınırları daha da genişleterek Okyanus ötesine geçme hırsına yönelik şu ifadeleri kullanmaktadır: “...Doğada büyüklüğü olan her şeyin de sınırları vardır: Okyanus’tan başka sınırsız hiçbir şey yoktur. Okyanus’ta Verimli toprakların olduğu, Okyanus’un ötesinde

başka kıyıların olduğu, başka bir dünyanın ortaya çıktığı, yaratılmış şeylerin sonu olmadığı, ancak her zaman eskinin bittiği yerde yeni bir dünyanın başladığı söylenir. İnsan okyanusa yelken açmadığı için bu tür masallar uydurmak kolaydır. Bırakın İskender, dünyanın güneşin parlayan kısmını fethetmiş olmakla yetinsin. Bu toprakların sınırları içerisinde Hercules cennetteki yerini kazandı. Burada belirlenmiş sonu olan, doğanın cansız bir kütlesi olan hareketsiz deniz yatıyor. Okyanus'ta da o derin uçurumun yarattığı garip ve korkunç şekiller, büyük canavarlar var. Işık yoğun karanlığa karışıyor: Karanlık güne bir perde oluşturuyor; hızlı kök salmış devasa kütleler halinde sular yatıyor; yıldızların hiçbiri yok veya bilinmiyor. İskender, doğanın yapısı böyledir. Her şeyin ötesinde Okyanus vardır, Okyanus'un ötesinde hiçbir şey yoktur.” (Sen. *Suas.* I.1; ayrıca bk. Sen. *Controv.* VII.7.19). Dolayısıyla burada İskender'e Quousque invicte? sorusu sorulmaktadır. Benzer şekilde İskender'in Okyanus'un ötesine sefer düzenleyip düzenlememesi gerektiği sorusu üzerine Quintinus'un eserinde şöyle bir yorum yapılmaktadır: “Tartışılan konunun uygulanabilirliği ya kesindir ya da belirsizdir. İkinci durumda, dikkate alınması gereken tek nokta olmasa da esas konu bu olacaktır; çünkü çoğu zaman bir şeyin yapılabileceği halde, önce yapılmaması gerektiğini, ikinci olarak da yapılamayacağını iddia ederiz. Şimdi Isthmus'un yarılıp yarılmayacağı, Pontine Bataklıkları'nın kurutulup kurutulamayacağı veya Ostia'da bir liman inşa edilip edilemeyeceği ya da İskender'in Okyanus'un ötesinde kara bulma ihtimalinin olup olmadığı gibi noktalara gelince, varsayımlardan yararlanırız.” (Quint. *Inst.* III.8.16). Curtius'un kaynağında benzer retorik egzersizine sadece İskit diyalog metninde değil başka paragraflarda da başvurulmaktadır (Curt. II.26 (fragman); III.14 (fragman); IX.2.8-34, 3.1-15; ayrıca bk. Yardley-Atkinson, 2017, s. 14).

Bu bağlamda İskit diyalog metninde verilmek istenen asıl siyasi mesajın sınırların gereksiz yere genişletilmemesi üzerine olması ihtimali yüksektir. Bu doyumuzca genişleme hırsını engellemek için kinik ve stoacı bir anlayışla İskit diyalog metninin kurgulandığı anlaşılmaktadır. Bu diyalog metni, antik tarih yazımında sıklıkla ele alınan ve uygar dünyanın vahşi ve fakir bir halkı fethetmeye ve sömürmeye yönelik kötülükleri karşısında- İskender'e halkların eşkiyası suçlaması yapılarak- barbarların erdemlerinin yüceltilmesi konusunu yansıtan bir tür klişe sahnenin yeniden üretimi izlenimi vermektedir (Ballesteros-Pastor, 2003, s. 37). Yukarıda özellikle İskitlerle ilgili bazı örneklerini verdiğimiz bu klişe konuşmalar arasında yerini alan İskit diyalogu ile İskender'in Iaxartes Nehri'ni gereksiz yere geçme hırsı üzerinden Curtius'un Roma'da yaşadığı dönemdeki benzer siyasi gelişmelere dolaylı yoldan eleştiriler yöneltilmektedir.

Konuyla ilgili yakın geçmişte yapılan çalışmalardan birinde Curtius'un İskit diyalog metninde amaçladığı tonu elde etmek için orijinal kaynaklarını Seneca'dan etkilenecek kısaltıp manipüle ettiği ve orijinal dili kendi üslubuna uyarlarken kasıtlı olarak durumu İskender'in aleyhine çevirdiği ve bunu yaparken İmparator Caligula (MS 37-41)'nin karakterini çağrıştırdığı iddia edilmiştir (Ballesteros-Pastor, 2015, ss. 100-102; Yardley-Atkinson, 2009, s. 13). Bir diğer çalışmada ise onun sapkın ve ahlaki çöküş yaşayan İmparator Tiberius'u, İskender'in aşırı hırsı ve gayri ahlaki seks hayatını örnek göstererek ima yoluyla eleştirmiş olabileceği öngörülmüştür (Devine, 1979, ss. 157-158). Curtius, normal şartlarda imparatorluk Roma'sı bağlamında ve senatör sınıfı perspektifinden yazdığından monarşi karşıtı duyguları seslendirme hususunda ihtiyatlı davranmak zorunda kalmıştır. Bu noktada ihtiyatını bir ileri safhaya taşıma gereği duymuş olmalıdır. Onun eserini her ikisi de baskıcı olan Tiberius veya Caligula döneminde değil de aynı zamanda kendisi de bir tarih yazarı ve entelektüel ve de eleştiriye açık olan Claudius döneminde kamuoyuna sunmuş olması olasılığının daha fazla dikkate alınması gerekmektedir. Bu eserde geçen özellikle İskit diyalog metniyle tıpkı İskender gibi sınırlarını gereksiz yere genişletme ve *auctoritasını* artırma hevesinde olan İmparator Claudius'a uyarıda bulunulma, dolayısıyla bu temenninin Roma'nın siyasi ve entelektüel meşguliyetinin içine kazanılmaya çalışılması ihtimali yüksektir.

Yukarıda belirttiğimiz üzere Curtius büyük olasılıkla Tiberius'un himayesi altında yetişmiş ve Claudius iktidarında önemli görevlere gelmiştir. Augustus bir ara Britannia'yı istila etmeyi düşünse de bundan vazgeçmiş (Levick, 1999, ss. 152-153), Tiberius yeni toprak ilhakı girişiminde bulunmamış, Roma'nın hükmetme sistemini büyük oranda dolaylı yöntemlerle devam ettirmiş, ondan sonra tahta çıkan Caligula ise Roma'nın vasal krallıklara olan bağımlılığını daha büyük oranda devam ettirmiştir (Levick, 1999, ss. 110-112; Graafstal, 2023, ss. 24-25). Claudius'un tahta çıktığında ilk yaptığı icraat geniş topraklara sahip Mauretania vasal krallığını eyalete dönüştürmek olmuştur (MS 42/43), sonrasında da (MS 43-45) toprak ilhakları dalgası birbirini takip edecektir: Britannia (MS 43), Lykia (MS 43), Iudaia (MS 44) ve Thrakia (MS 44/45) (Graafstal, 2023, ss. 24-25; Osgood, 2011, ss. 11, 15). Bu ilhaklar dikkate alındığında Claudius'un Roma tarafından doğrudan kontrol edilen toprak miktarını büyük oranda genişlettiği açıktır (Bennett, 2011, ss. 124-125). O, Augustus'la başlayan Roma İmparatorluğu'nu varolan sınırlarının ötesine genişletmeme yönündeki politikasına sadık kalmamış, bunun yerine “Roma ordusunun alan gücünden sınır garnizonuna doğru dönüşümünü başlatmıştır” (Cary - Scullard 1975).

İmparatorun kişisel prestij ve kamusal imaj alanında geniş kapsamlı çıkarları olduğu açıktır. Britannia'nın fethi Claudius'un liderlik pozisyonunu güçlendirmek için kullandığı bir stratejidir. Bu fetih imparatora tüm dünyayı yönetiyor imajı kazandıracaktır ve Roma İmparatorluğu'nun şöhretini yeniden tesis edecektir. Suetonius, Claudius'un askeri zafer kazanarak *triumphus* elde etmeye yönelik kişisel motivasyonu üzerine odaklanarak (*valletque iusti triumphus decus*) onun Britannia istilasının ana sebebinin zafer kazanmak olduğunu belirtmektedir (Suet. *Cl.* XVII.1; Bennett, 2011, s. 125). Roma'da iktidarı sağlamlaştırma ve meşrulaştırmanın yolu askeri zaferden geçiyordu. Claudius, iktidara gelinceye kadar yalnızca küçük ve önemsiz bir savaşı komuta etmişti. "Komuoyunun dikkatini senato ile anlaşmazlık içinde olduğu Roma'dan uzaklaştırmaya çok ihtiyacı vardı, ordusunun desteğini ve itaatini kazanmak için zafer kazanmaktan başka daha iyi ne gibi bir yol olabilirdi?", "bir *triumphus* ve arkasından gelen *congiarium plebusları* da tatmin edebilecekti" (Webster, 1993, s. 84; Mottershead, 1978, ss. 151-152). Dolayısıyla Claudius, senato, halk ve özellikle tahta çıkmasını sağlayan ve iktidar gücünün dizginlerini elinde tutan ordunun gözünde konumunu sağlamlaştırmak ve yasal hale getirmek zorunluluğu hissetmiş olmalıydı ve bunun en hızlı yolu da askeri zaferden geçmekteydi (Bennett, 2011, 125). Claudius, Iulius Gaius Caesar'ın Britannia'nın fethinde başarısız olduğunu biliyordu ve onun yapamadığını yapmak kendisine Roma'da büyük bir şöhret kazandıracaktı (Plut. *Caes.* LVIII.3; Vell. Pat. II.46.1; Mottershead, 1978, s. 486; Keppie, 1971, s. 155). Ayrıca Caligula'nın MS 40 yılındaki Britannia istilası fiyaskosundan sonra (Suet. *Cal.* 46; Cass. Dio LIX.25.2-3) kazanılacak bir zafer Claudius'un imparator konumunu meşrulaştıracaktı; bunu en az iki yıl öncesinden planlamaya başlamıştı (Graafstal, 2023, ss. 42-43, 46). O, Britannia'nın başkenti olarak bilinen Camulodunum'u ele geçirdikten sonra çeşitli Britannia kralları ve kabilelerinin tabiiyetlerini kabul etmiş ve on birinci *salutationunu* almıştır (Cass. Dio LX.21.5). Senatonun bahsettiği Britannia *triumphusunun* Roma'nın uzun yıllar görmediği mümkün olan en çok insanın katılımıyla, en görkemli manzarada kutlanmasını ve bu parlak zaferin raporlarının eyaletlere iletilmesini sağlamıştır (Mottershead, 1978, ss. 160-161). Hatta sürgünde olup affedilenlerden bazılarının da katılımına izin verilmiştir, ancak bunların arasında olan Seneca, sürgünden geri çağırılmak için MS 49 yılını bekleyecektir (Tac. *Ann.* XII.8.3; Mottershead, 1978, s. 161). Ayrıca senatodan geçirilen iki kararnameyle kendisine ve iki yaşındaki oğlu Tiberius Claudius Germanicus'a Britannicus unvanı layık görülmüştür ve Britannia'nın fethedilmesinin anısına iki *arches* inşa edilmiştir (Cass. Dio LX.21.1-2).

Claudius'un kişisel koşullar ve tahta çıkış yönteminden dolayı da askeri zafer peşinde koşma arzusu baskındı. O, Caesar ve Augustus'un soyundan değildi. Fiziksel rahatsızlığından dolayı, Caligula tarafından MS 37 yılında konsüllüğe yükseltinceye kadar, siyasi arenada gölgede kalmıştı. Caligula'nın MS 24 Ocak 41 yılında suikaste kurban gitmesi sonrasında gerçekleşen darbe sonucunda tahta çıkmış, iktidarının başından itibaren ciddi isyan ve cinayetlerle yüzleşmişti. L. Annius Vinicianus ve Dalmatia valisi olarak görev yapan Pompeius'un uzaktan akrabası L. Arruntius Camillus Scribonianus'un MS 42 yılında gerçekleşen komploları karşısında bir zafer kazanarak ordusunun tamamının moralini yükseltmesi ve ayaklanma teşebbüslerinde bulunan muhalefeti susturması gerekmekteydi (Suet. *Cl.* XIII.2; Cass. Dio LX.15.1-3; Mottershead, 1978, s. 145, 152). Bu bağlamda Britannia'nın istilasından sağlanacak gelirler (Webster, 1993, s. 84) yeni istila edilmiş olan uzak bölgedeki askeri yükümlülükleri karşılamaya yeterli olmuş mudur? sorusu akla gelebilir. Britannia'daki askeri mekanizmanın gerek ödenekler gerekse erzaklar ve lojistik açısından düzgün işletilmesi zorunluydu. Yeni taahhütler genellikle askeri yatırım anlamına geliyordu ve bu da lojistik hazırlık gerektiriyordu. Her zamanki temel endişe malzeme akışını hazırlamak ve güvence altına almaktı. Bunun için de özellikle savaş durumlarında ciddi yapısal yatırımların yapılmasına ihtiyaç duyulmaktaydı (Detaylı çalışma için bk. Oswood, 2011. Ayrıca bk. Graafstal, 2023, s. 44). Sürekli genişleme politikası devlet gücünü çeşitli yönlerden etkileyebilirdi: askeri, politik, ekonomik, sosyo-kültürel ve diller. Eğer yapılacak genişleme emperyal gücü daha da güçlendiriyorsa doğru seçimdi. Eğer genişleme potansiyeli emperyal gücü zayıflatıyorsa, o zaman fetih tahtın değişmesine, imparatorluğun diğer savaş alanlarındaki kötü performansına veya tatmin edici olmayan iç ekonomik koşullara yol açabilirdi. Sürekli para ve yatırım gerektiren Britannia'nın ilhakı gibi politikalara senatörlerin itirazlarının ve hatta husumetlerinin olmaması mümkün değildi. Britannia'nın fethinin Roma için faydalı olup olmadığı da bütün bu süreçte senatoda tartışma konusu olmuş olmalıydı. Claudius MS 54 yılında ölmeden önce sadece denize yakın olan bölgelerdeki (Güney Britannia) Britannia kabileleri kontrol altına alınabilmişti (Keppie, 1971, s. 155). Roma'da, sınırları genişleterek bir toprağı yönetip kontrol etmenin maliyetinin vergiye tabi kılarak herhangi bir potansiyel finansal avantaj elde etmeye ağır bastığına inananlar bulunmaktaydı (Strab. IV.5.3). Curtius'tan sonraki dönemde yazan Tacitus da MS 80'li yıllar itibarıyla de Roma'nın Britannia'yı elinde tutmasına yönelik iç siyasette devam eden bir muhalefetin varlığına işaret etmiştir (Tac. *Agr.* XXX).

Curtius'un Claudius iktidarında vekil konsül olarak hizmet ettiği kabul edilirse siyasi kararlarda etkili olduğu ve muhtemelen imparatorun gereğinden fazla sınırları genişleterek Britannia'yı fethetmeye yönelik siyasetini yanlış bulduğu çıkarımında bulunulabilir. Nitekim İskit diyalog metninde de dolaylı olarak ima edildiği üzere, İskender'in Iaxartes Nehri'ni geçerek gereksiz yere sınırları genişletmesi Claudius'un Britannia'yı fethetme girişimiyle eşdeğer tutulmuş olabilir. Caesar'ı taklit etme hevesinde olan Claudius'un bir sonraki projesi tıpkı Caesar gibi Parthia'nın istilası olabilirdi. İran coğrafyasında yeni bir devlet kurmuş olan, kurucu hanedanları Arsakes'in İskit kökenli olduğu bilinen ve sınırlarını Fırat boylarına kadar genişleten Parthlar MÖ I. yy.'in başlarından itibaren Romalıların azılı düşmanı olmuşlardı. Her ne kadar Sulla ve Pompeius onlarla barış yapmayı tercih etmiş olsada Crassus Carrhae Savaşı'nda, Marcus Antonius Parth Seferi'nde onlar karşısında ağır darbeler almış (Demir, 2018; 2019) ve hatta Augustus çok güçlü olsa da onlarla barış koşullarını devam ettirmek zorunda kalmıştı. Curtius gibi üst düzey *magistratus*lar Parth tehdidinin de farkında olduklarından İskitleri temsil eden Parthlarla sınırları ihlal etmeden barış politikasının devam ettirilmesini savunmuş olmalıydılar.

SONUÇ

Curtius'un İskit diyaloguna dönemle ilgili bir başka temel kaynak yazarımız olan Arrianus tarafından *Anabasis* adlı eserinde değinilmemiştir. Dolayısıyla onun benzer kaynakları görmemiş olması dikkat çekmektedir. Arrianus ya bilinçli olarak bu detaylı diyaloga değinmemiş ya da aslında böyle bir diyalog hiç gerçekleşmemiştir. Diyalog metninin, Herodotos ve Trogus/Iustinus gibi daha önceki antik yazarların İskitler hakkındaki edebi özdeyişleri veya söylemlerinin üzerinde çalışılarak kurgulandığı anlaşılmaktadır. Aslında bu diyalog metniyle İskender karakteri dolaylı olarak korunmaya çalışılmıştır. Metin içinde her ne kadar sert ve alaycı eleştiriler yöneltilmiş olsa da İskitlere karşı dahi savaş kaybetmeyen bir komutan imajı çizilmektedir. Bu türden eleştirilere yer verilmiş olması diyalogun anlaşma değil de siyasi tavsiye amaçlı kurgulandığı görüşünü teyit etmektedir. İskender'in kendisine yöneltilmiş olan eleştirileri makul karşılamış olarak gösterilmesi ve verdiği cevabın bir kaç cümleyle imdirgenmiş olması da dikkat çekicidir. Zaten uç noktaya gelmiş olan sınırları çok fazla genişletmenin, dolayısıyla hırsın, kibirin, doyumsuz fethetme aşkının, herkesi haraca bağlamaya yönelik maddi açgözlülüğün bir gereği ve anlamı olmadığına dair kinik ve stoacı ahlaki bakış açıları diyalog metninde öne çıkarılmış ve böylelikle İskender tarafından mutlak bir zafer kazanılamamış olması duygusu okuyucu nezdinde gölgede bırakılmıştır. Bu kurgu sözde "aşırı eğitilmiş ve kültürlü" İskitli yaşlı liderin yüksek belagati üzerinden yapılmaktadır. Halbuki İskit yaşam tarzı zaten stoacı anlayışa uygundur. Bu

bağlamda İskender'e yöneltilen özgür, masum ve savaştı bir ruha sahip olan konar-göçerleri gereksizce fethetme girişiminin kötü sonuçlar doğuracağına dair sözler üzerinden, Curtius yaşadığı dönemin imparatoru Claudius'a da uyarıda bulunmaktadır. Bunun sebebi Claudius'un imparatorluğun sınırlarını gereksiz yere Britannia'ya kadar genişletmiş ve buradaki barbar halklarla savaşa girişmiş olması, bunun da iç siyasette rahatsızlık yaratmış olmasıdır. Diyalog metninin sonunda da vurgulandığı üzere stoacı bir felsefeyle asıl verilmek istenen siyasi uyarı, özellikle barbarlara veya konar-göçerlere karşı sınırları gereğinden fazla genişletmenin İskender'inki kadar Claudius'un iktidarında da gereksiz olduğu tavsiyesinin öne çıkarılmak istenmesidir.

KAYNAKÇA**Antik Kaynakça**

- Arist. *Met.* (= Aristoteles, *Meteorologica*) *Meteorologica*. With an English translation by H. D. P. Lee, Cambridge, Mass. - London 1952. <https://ia804505.us.archive.org/6/items/L397AristotleMeteorologica/L397-Aristotle%20Meteorologica.pdf> / With introduction and explanatory notes by R. Develin. Atlanta 1994.
- Arr. *anab.* (= Lucius Flavius Arrianus, *Anabasis*) *The Anabasis of Alexander*. With an English translation by J. Chinnock, London 1884.
- Caes. *Gall.* (= Caesar, *De bello Gallico*) *C. Julius Caesar: Caesar's Gallic War*. 1st Edition. With an English translation by W. A. McDevitte / W. S. Bohn. New York 1869.
- Cass. Dio (= Cassius Dio, *Rhomaika*) *Roman History*. Vols. I-IX. With an English translation by E. Carry. London 1914-1927.
- Curt. (Quintus Curtius, *Historiae Alexandri Magni*) *Quintus Curtius*. Vol. II (Books VI-X). With an English Translation by J. C. Rolfe / ed. by G. P. Goold, Cambridge/Mass. - London 1976.
- Diod. (= Diodorus Siculus) *Diodorus of Sicily*. Vols. I-XII. With an English translation by C. H. Oldfather. Cambridge, Mass. - London 1989.
- Gel. (= Aulus Gellius, *Noctes Atticae*) *The Attic Nights of Aulus Gellius*. With an English translation by John C. Rolfe. Cambridge, Mass. - London 1927.
- Hdt. *Herodotus*. With and English translation by A. D. Godley. Cambridge, Mass. - London 1920.
- Hippokr. *Aer.* (= Hippokrates, *Peri Aeron*) *Hippocrates, Airs, Waters, Places*. Vols. I-IV. With an English translation by W. H. Jones. London/New York 1923.
- Oros. *hist.* (= Orosius, *Historiarum adversus paganos libri VII*) *Seven Books of History Against the Pagans*. Translated with introduction and notes by I. W. Raymond. New York 1936. <https://www.attalus.org/latin/orosius1.html>
- Cass. Dio. (= Cassius Dio, *Rhomaika*) *Roman History*. Vols. I-IX. With an English translation by E. Carry. London 1914-1927.
- Iust. (= Marcus Iulianus Iustinus, *M. Iuliani Iustini Epitoma Historiarum Philippicarum Pompei Trogi*) *Epitome of the Philippic History of Pompeius Trogus*. With an English translation by J. C. Yardley
- Plut. *mor.* (= Plutarkhos, *Moralia*) *Plutarch's Moralia*. Vols. I-XIV. With an English translation by F. C. Babbitt / W. C. Helmbold. London/New York 1928-1967.
- Plut. *Alex., Caes.* (= Plutarkhos, *Alexandros, Caesar*) *Plutarch. Plutarch's Lives*. With an English translation by B. Perrin. Cambridge, Mass.- London 1919 (7).
- Sall. *Hist.* (= Sallustius, *Historiae*) *Sallust, The Histories*. Translated with introduction and commentary by P. McGushin. Oxford Vol. I (1992), Vol. II (1994).
- Sen. *Suas., Controv.* (Yaşlı Seneca, *Suasoriae, Controversiae*) *The Suasoriae of Seneca the Elder*. Introductory Essay, Text, Translation and Explanatory Notes, Cambridge University Press 1928. *Seneca the Elder: Declamations, Volume II: Controversiae, Books 7-10. Suasoriae. Fragments*. Translated by Michael Winterbottom. Loeb Classical Library 464. Cambridge, Mass. - London 1974.
- Strab. (= Strabon) *The Geography of Strabo*. With an English translation and edition by H. L. Jones. Cambridge, Mass. - London 1924.
- Suet. *Cal., Cl.* (= Suetonius, *De Vitae Caesarum: Caligula, Claudius*) *Suetonius: The Lives of the Twelve Caesars*. With an English translation and edition by J. E. Reed / A. Thomson. Philadelphia 1889.
- Tac. *Agr., Ann.* (= Cornelius Tacitus, *Agricola, Annales*) *Complete Works of Tacitus. Tacitus*. With an English translation and edition by A. J. Church / W. J. Brodribb / S. Bryant. New York 1876. Reprint. 1942.
- Thuk. (= Thukydides) Thucydides. *The Peloponnesian War*. With an English translation by J. M. Dent / P. Dutton. London/New York 1910.
- Vell. (= Velleius Paterculus, *Historia Romana*) *Roman History*. With an English translation by F. Shipley. London 1924.
- Quint. *Inst.* III.8.16. (= Marcus Fabius Quintilianus, *Institutio Oratoria*) *Quintilian*. With an English translation by H. E. Butler. Cambridge, Mass. - London 1920.

Modern Kaynakça

- Armayor, O. K. (1980). Sesostriis and Herodotus' Autopsy of Thrace, Colchis, Inland Asia Minor, and the Levant. *Harvard Studies in Classical Philology*, 84, 51-74.
- Ashurst, D. (1997). 'Kollum vér þann sælan, er sjálfan sik hefir fyrir konung': Alexanders saga and the Norwegian crown. *Sagas and the Norwegian experience, 10th international saga conference* (ss. 23-32), Trondheim. (preprint.).
- Atkinson, J. E. (1971). *A Commentary on Book 3 of Q. Curtius Rufus, Historiae Alexandri Magni* [Doktora Tezi]. University of Cape Town.
- Ballesteros-Pastor, L. (2003). Le Discours Du Scythe À Alexandre Le Grand (Quinte-Curce 7.8. 12-30). *Rheinisches Museum für Philologie, Neue Folge*, 146(1), 23-37.
- Ballesteros-Pastor, L. (2015). Quinto Curcio ante sus fuentes: el episodio de Alejandro y los escitas del Tanais. *Gerión*, 33, 91-110.
- Baynham, E. (1998). *Alexander the Great; The Unique History of Quintus Curtius*. Ann Arbor.
- Bennett, J. (2011). Why did Claudius annex Lycia. *Adalya*, 14, 119-136.
- Bosworth, A. B. (1980). Alexander and the Iranians. *Journal of Hellenic Studies*, 100, 1-21.
- Bosworth, A. B. (1996). *Alexander and the East*. Oxford.
- Bosworth, A. B. (2004). Mountain and Molehill? Cornelius Tacitus and Quintus Curtius. *Classical Quarterly*, 54(2), 551-567.
- Cary, M. ve Scullard, H. H. (1975). *The Julio-Claudian Emperors, Internal Affairs, In: A History of Rome*. London (https://doi.org/10.1007/978-1-349-02415-5_32).
- Çevik, C. C. (2010). *Seneca'nın Naturales Quaestiones Adlı Eserinde Doğa ve Ahlak Anlayışı* [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Demir, M. (2018). Carrhae Savaşı'nın (MÖ 53) Sebepleri ve Sonuçları Üzerine Bazı Yeni Değerlendirmeler. *Cedrus*, 6, 233-248.
- Demir, M. (2019). Marcus Antonius'un Parthia Savaşı'nın (MÖ 40-33) Sebepleri ve Sonuçları Üzerine Bazı Değerlendirmeler. *TÜBA-AR*, 24, 149-168.
- Demir, M. (2023a). Ovidius'un Tomis'teki Sürgün Hayatı ve Göçebe Kabileler Üzerine Gözlemleri. *Cedrus*, 11, 165-182.
- Demir, M. (2023b). İskit Kralı Ateas ve II. Philippos. *Archivum Anatolica*, 17(1), 87-126.
- Devine, A. M. (1979). The 'Parthi,' the Tyranny of Tiberius, and the Date of Q. Curtius Rufus. *Phoenix*, 33(2), 142-159.
- Erten, E. (2016). Antik Yazarlarda Bir İskit Kraliçesi: Tomyris. *Cedrus*, 6(2), 237-263.
- Fraser, P. M. (2003). *Cities of Alexander the Great*. Oxford (reprint.).
- Graafstal, E. P. (2023). Roman 'Grand Strategy' in Action? Claudius and the Annexation of Britain and Thrace. *Britannia*, 54, 23-50.
- Grant, D (2017). *In Search of the Lost Testament of Alexander the Great*. Leicester.
- Hamilton, J. R. (1971). Alexander and the Aral. *Classical Quarterly*, 21(1), 106-111.
- Hammond, N. G. L. (1999). The Speeches in Arrian's Indica and Anabasis. *Classical Quarterly*, 49(1), 238-253.
- Harl, K. W. (2004). *Rome and the Barbarians*. Chantilly.
- Heckel, W. (1994). Notes on Q. Curtius Rufus' History of Alexander. *Acta Classica*, 37, 67-78.
- Holt, F. L. (1998). *Alexander the Great and Bactria: The Formation of a Greek Frontier in Central Asia*. Leiden/New York/Kobenhavn/Köln.
- Holt, F. L. (2012). *Into the Land of Bones, Alexander the Great in Afghanistan, With a New Preface and Foreword by Peter Green*. Berkeley/Los Angeles/London.
- Huerta, F. (1996). *The Cities of Philip and Alexander: Early Macedonian Colonisation* [Yüksek Lisans Tezi]. California State University.
- Iordanidis, A. P. (2018). *The Campaign of Alexander the Great in Thrace and Illyria (335 BC): Strategic Aims, Tactics and Logistics* [Yüksek Lisans Tezi]. International Hellenic University (Thessaloniki).

BÜYÜK İSKENDER'İN YAŞLI İSKİT ELÇİSİ İLE DİYALOGU ÜZERİNE YENİ DEĞERLENDİRMELER

- Kaya, M. A. ve Yazgı, A. (2021). Dareios'un İskit Seferi: Nedeni, Tarihi ve Süreci Üzerine Bir Değerlendirme. *Cedrus*, 9, 131-150.
- Keppie, L. J. F. (1971). Legio VIII Augusta and the Claudian Invasion. *Britannia*, 2, 149-155.
- Klymeneov, A. A. (2017). 'Scythian Strategy' or Open Pitched Battle: Choice of Strategy by the Persian Command in 334 BC. *Man in India*, 97(22), 219-227.
- Lewick, B (1999). *Tiberius the Politician*. London/ New York (rev.ed.).
- Milns, R. D. (1966). The Date of Curtius Rufus and the 'Historiae Alexandri'. *Latomus*, 25(3), 490-507.
- Moore, P. (1995). *Quintus Curtius Rufus' Historiae Alexandri Magni: A Study in Rhetorical Historiography* [Doktora Tezi]. Oxford.
- Mottershead, J. (1978). *Suetonius' Life of Claudius, A Historical and Social Comentary* [Doktora Tezi]. University of Manchester.
- Osgood, J. (2011). *Claudius Caesar: Image and Power in the Early Roman Empire*. Cambridge/ New York.
- Rice, J. (2014). 'Just Rage': Causes of the Rise in Violence in the Eastern Campaigns of Alexander the Great [Yüksek Lisans Tezi]. University of Missouri-Columbia.
- Robinson, C. A. (1957). The Extraordinary Ideas of Alexander the Great. *American Historical Review*, 62(2), 1957, 326-344.
- Romm, J. S. (1992). *The Edges of the Earth in Ancient Thought*. Princeton.
- Smith, M. (1981). The Failure of Alexander's Conquest and Administration of Bactria-Sogdiana. *Hirundo, the McGill Journal of Classical Studies*, 8, 64-72.
- Spencer, D. (2005). Perspective and Poetics in Curtius' Gorgeous East. *Acta Classica*, 48, 121-140.
- Steele, R. B. (1915). Quintus Curtius Rufus. *American Journal of Philology*, 36(4), 402-423.
- Tarn, W. W. (1948). *Alexander the Great*. Cambridge (2 cilt).
- Tuplin, C. (2010). Revisiting Dareios's Scythian Expedition. İçinde J. Nieling ve E. Rehm (Eds.), *The Achaemenid Impact in the Black Sea: Communication of Powers* (s. 281-312). Aarhus.
- Yardley, J. C. ve Atkinson J. E. (2009). *Histories of Alexander the Great Book 10, Translated and with Introduction and Historical Commentary*. Oxford University Press.

